T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKÇENİN YABANCI DİL OLARAK ÖĞRETİMİNDE İLKOKUL ÖĞRENCİLERİ İÇİN SÖZLÜK MODELİ ÇALIŞMASI

SÜMEYYE YILMAZ TURAN
197A7008

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. Neslihan KARAKUŞ

İSTANBUL
2022

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKÇENİN YABANCI DİL OLARAK ÖĞRETİMİNDE İLKOKUL ÖĞRENCİLERİ İÇİN SÖZLÜK MODELİ ÇALIŞMASI

SÜMEYYE YILMAZ TURAN
197A7008
ORCID NO: 0000-0002-5225-813X

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. Neslihan KARAKUŞ

İSTANBUL
2022

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKÇENİN YABANCI DİL OLARAK ÖĞRETİMİNDE İLKOKUL ÖĞRENCİLERİ İÇİN BİR SÖZLÜK MODELİ ÇALIŞMASI

SÜMEYYE YILMAZ TURAN
197A7008

Tezin Savunulduğu Tarih: 15.12.2022
Tez Oy Birliği ile Başarılı Bulunmuştur

Unvan Ad Soyad	İmza
Tez Danışmanı : Doç. Dr. Neslihan KARAKUŞ	
Jüri Üyeleri : Prof. Dr. Duygu UÇGUN	
Jüri Üyeleri : Prof. Dr. İbrahim GÜLTEKİN	

İSTANBUL
ARALIK 2022

ÖZ

TÜRKÇENİN YABANCI DİL OLARAK ÖĞRETİMİNDE İLKOKUL ÖĞRENCİLERİ İÇİN SÖZLÜK MODELİ ÇALIŞMASI
Sümeyye YILMAZ TURAN
Aralık, 2022

Yabancı dil öğretiminde okuma, yazma, dinleme, konuşma ve dil bilgisi becerilerinin öğretiminin yanında bütün bu becerilerin temel yapı taşını oluşturan sözcük öğretimi büyük önem taşımaktadır. Zaman içinde yeni metotlar ve araç gereçler geliştirilse de yabancı dil öğrenirken söz varlığını geliştirmek için kullanılacak en önemli kaynağı sözlükler oluşturmaktadır.

Dünyanın hemen her yerinde her yaştan birey Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenmekte olduğu için, bireylerin yaş gruplarına ve dil seviyelerine uygun sözcük öğretimi araçlarına duyulan ihtiyaç artmaktadır. Bilhassa çocukların yaş gruplarına uygun araçlarla karşılaşması öğrenimlerini kolaylaştıracaktır. Bu doğrultuda ilk okuma yazma çağı gibi kritik bir dönemde olan ilkokul öğrencilerine uygun kaynaklarla sözcük öğretimi yapmak gerekmektedir. Yapılan alanyazın taraması sonucunda Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde ilkokul öğrencilerine özel sözlük çalışmasına rastlanmamıştır.

Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde ilkokul öğrencileri için hazırlanacak olan sözlüğün modelini oluşturmak için 60 alan uzmanı öğretmenle çevrim içi görüşmeler yapılmıştır. Çalışma, durum çalışması deseniyle nitel bir araştırma olarak sürdürülmüştür. Görüşmeler içerik analizi ile sonuçlandırılmıştır. Elde edilen veriler kategorilere göre yorumlanmıştır. Yapılan analizlerin yorumlanması ile Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde ilkokul öğrencileri için hazırlanacak sözlüğün biçimsel ve işlevsel özellikleri belirlenmiştir. Öğretmen görüşlerine göre, sözlük boyutu orta boy, sözlük türü tekdilli, sözcüklerin düzenlenişi tematik, resimli ve sözcüğün cümle içinde kullanım örneğinin verildiği bir sözlüğün Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen ilkokul öğrencileri için uygun olacağı tespit edilmiştir.

Türkiye Maarif Vakfı tarafından hazırlanan Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Programı'nda ilkokul kademesi izlence tablolarına söz varlığı başlığı açılmış alanda üretilecek ders araç gereçleri ve sözcük öğretiminde standart oluşturulmak istendiği görülmüştür. Çalışmada, söz konusu izlence tablolarının söz varlığının içeriği esas alınmıştır. Bu sözcükler üzerinden oluşturulan model uygulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi, sözcük öğretimi, sözlük modeli, Türkçe sözlük.

ABSTRACT

DICTIONARY MODEL STUDY FOR TEACHING TURKISH AS A FOREIGN LANGUAGE TO PRIMARY SCHOOL STUDENTS

Sümeyye YILMAZ TURAN
December, 2022

In the field of foreign language teaching, along with reading, writing, listening, speaking, and grammar, teaching vocabulary, which is a cornerstone of these skills, is highly important. Even though new methods and materials are developed over time, dictionaries are the most important sources for improving vocabulary.

Since individuals of all ages from almost all over the world are learning Turkish as a foreign language, the need for vocabulary teaching materials suitable for individuals' age groups and language levels is increasing. Having appropriate materials for their own age groups will especially make learning a foreign language easier for children. In this aspect, primary school students who are at a critical age for literacy should be taught vocabulary with appropriate materials prepared for them. The body of literature scanning has shown that in teaching Turkish as a foreign language no special dictionary study was conducted for primary school students.

In teaching Turkish as a foreign language, in order to create a model of the dictionary that will be prepared for primary school students, online interviews are made with 60 field-expert teachers. The research has been conducted as qualitative research in the pattern of a case study. The interviews were concluded with content analysis. The obtained data were interpreted according to categories. With the interpretation of the analysis, the morphological properties of the dictionary to be prepared for primary school students in teaching Turkish as a foreign language were determined. According to the opinions of the teachers, it was determined that a dictionary with a medium dictionary size, a single dictionary type, a thematic dictionary arrangement, an illustrated dictionary and an example of the use of a word in a sentence would be suitable for primary school students learning Turkish as a foreign language.

In the Teaching Turkish as a Foreign Language Program which has been prepared by the Turkish Maarif Foundation, the title of vocabulary has been opened for the primary school level syllabuses and it has been seen that it is desired to set a pace in the course materials and vocabulary teaching to be produced in this field. The study is based on the content of vocabulary on the beforementioned syllabus tables. A model created from these words is applied.

Key Words: Teaching Turkish as a foreign language, teaching vocabulary, dictionary model, Turkish dictionary.

ÖN SÖZ

Tez çalışmam boyunca bana yol gösteren danışmanım Doç. Dr. Neslihan KARAKUŞ Hocama rehberliği için şükranlarımı sunuyorum.

Öğrencisi olmaktan onur duyduğum, bana çölde su olmayı öğreten Prof. Dr. Gıyasettin AYTAŞ Hocama öğrenim hayatım boyunca bana verdiği destek ve emek için minnettarım.

Biricik hocam Dr. Emine AKYÜZ'e bana her daim inandığı ve kendime inanmamı sağladığı için, bana verdiği tüm maddi ve manevi destek için müteşekkirim.

Yüksek lisans eğitimim ve iş hayatımda bilgi birikimlerinden ve tecrübelerinden istifade ettiğim değerli Prof. Dr. Bayram BAŞ Hocama sonsuz sabrı ve anlayışı için teşekkür ederim.

Ayrıca araştırmama tecrübelerinden edindikleri bilgilerle katkı sağlayan Türkçeyi yabancı dil olarak öğreten öğretmenlere, Türkiye Maarif Vakfı öğretmenlerine ve mesai arkadaşlarıma teşekkürü borç bilirim.

Hayatımın her döneminde bana benden daha çok inanan kıymetli babam Saffet YILMAZ'a, kıymetli annem Kibar YILMAZ'a, canım kardeşlerime ve ilgisiyle sabrıyla desteğiyle beni bu süreçte bir an bile yalnız bırakmayan biricik eşim Mehmet Akif TURAN'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Cumhuriyetimiz sayesinde söz sahibi olan ve olacak tüm kız çocuklarıyla beraber biricik kızım İnci Zeynep'e…

İstanbul; Aralık, 2022 Sümeyye YILMAZ TURAN

İÇİNDEKİLER

ÖZ ..... **iii**
ABSTRACT ..... **iv**
ÖN SÖZ ..... **v**
İÇİNDEKİLER ..... **vi**
TABLOLAR LİSTESİ ..... **viii**
GRAFİKLER LİSTESİ ..... **ix**
RESİMLER LİSTESİ ..... **x**
KISALTMALAR ..... **xi**
1. GİRİŞ **1**
1.1. Problem Durumu 1
1.2. Araştırmanın Amacı 2
1.3. Araştırmanın Önemi 2
1.4. Varsayımlar 2
1.5. Sınırlılıklar 2
1.6. Tanımlar 7
1.7. İlgili Çalışmalar 8
2. ARAŞTIRMANIN KURAMSAL TEMELİ **12**
2.1. Sözlük 12
2.1.1. Sözlükbilim, Sözlükçülük 13
2.1.2. Sözlük Türleri 15
2.2. Sözlük Kullanımı 23
2.2.1. Yabancı Dil Öğretiminde Sözlük Kullanımı 25
2.2.2. Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Sözlük Kullanımı 26
2.2.3. İlkokulda Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Sözlük Kullanımı 28
2.3. Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Programı'nda Sözcük Öğretimi 32
3. YÖNTEM **39**
3.1. Araştırma Deseni 39
3.2. Veri Kaynakları 39
3.2.1. Katılımcılar 40
3.3. Verilerin Toplanması 42
3.4. Verilerin Analizi 43
4. BULGULAR **44**
4.1. İlkokul Kademesinde Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğreten Öğretmenlerin Sözlük Kullanımının Önemine İlişkin Görüşleri 44
4.2. İlkokul Kademesinde Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğreten Öğretmenlerin Sözlüğün Boyutuna İlişkin Görüşleri 46
4.3. İlkokul Kademesinde Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğreten Öğretmenlerin Sözlüğün Türüne İlişkin Görüşleri 49
4.4. İlkokul Kademesinde Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğreten Öğretmenlerin Sözlüğün Sunuluşuna İlişkin Görüşleri 51
4.5. İlkokul Kademesinde Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğreten Öğretmenlerin Sözlüğün Resimli Olmasına İlişkin Görüşleri 53

4.6. İlkokul Kademesinde Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğreten Öğretmenlerin Sözlükte Cümle Örneği Verilmesine İlişkin Görüşleri 56
5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER 59
5.1. Sonuç ve Tartışma 59
5.1.1. İlkokul Kademesinde Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğreten Öğretmenlerin Sözlük Kullanımının Önemine İlişkin Sonuç ve Tartışma 60
5.1.2. İlkokul Kademesinde Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğreten Öğretmenlerin Sözlüğün Boyutuna İlişkin Sonuç ve Tartışma 61
5.1.3. İlkokul Kademesinde Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğreten Öğretmenlerin Sözlüğün Türüne İlişkin Sonuç ve Tartışma 62
5.1.4. İlkokul Kademesinde Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğreten Öğretmenlerin Sözlüğün Sunuluşuna İlişkin Sonuç ve Tartışma 63
KAYNAKÇA 74
EKLER 80

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: TYDOÖP İlkokul Kademesi A1.1 Seviyesi Benim Sınıfım Teması 3
Tablo 2: TYDOÖP İlkokul Kademesi A1.1 Seviyesi Ailem Teması 4
Tablo 3: TYDOÖP İlkokul Kademesi A1.1 Seviyesi Odada Ne Var Teması.....5
Tablo 4: TYDOÖP İlkokul Kademesi A1.1 Seviyesi Haydi Kahvaltıya Teması...6
Tablo 5: TYDOÖP İlkokul Kademesi A1.1 Seviyesi Vücudumuz Teması 7
Tablo 6: TYDOÖP Okul Öncesi Kademesi Temalar.....34
Tablo 7: TYDOÖP İlkokul Kademesi Temalar.....35
Tablo 8: TYDOÖP Ortaokul Kademesi Temalar 36
Tablo 9: TYDOÖP Lise Kademesi Temalar 37
Tablo 10: TYDOÖP İlkokul Kademesi A1.1 Seviyesi Tema Örneği.....38
Tablo 11: TYDOÖP İlkokul Kademesi A1.2 Seviyesi Tema Örneği.....39

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: Katılımcı Öğretmenlerin Yaş Dağılımı.....41
Grafik 2: Katılımcı Öğretmenlerin Lisans Mezuniyetleri.....41
Grafik 3: Katılımcı Öğretmenlerin Meslekî Kıdemleri 42
Grafik 4: Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Sözlük Kullanımının Önemine İlişkin Görüşleri.....45
Grafik 5: Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Sözlüğün Boyutuna İlişkin Görüşleri. 47
Grafik 6: Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Sözlüğün Türüne İlişkin Görüşleri 50
Grafik 7: Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Sözlüğün Sunuluşuna İlişkin Görüşleri.....52
Grafik 8: Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Sözlüğün Resimli Olmasına İlişkin Görüşleri.....55
Grafik 9: Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Sözlükte Cümle Örneği Verilmesine İlişkin Görüşleri 57

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1: Benim Sınıfım 70
Resim 2: Ailem 71
Resim 3: Odada Ne Var? 72
Resim 4: Haydi Kahvaltıya 73
Resim 5: Vücudumuz 74

KISALTMALAR

Ö **:** Öğretmen
TMV : Türkiye Maarif Vakfı
TYDOÖP : Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Programı

1. GİRİŞ

Bu bölümde; araştırmanın problem durumuna, amacına, önemine, varsayımlarına, sınırlılıklarına, tanımlarına ve ilgili çalışmalara yer verilmiştir.

1.1. Problem Durumu

Bugün dünyada ve Türkiye'de Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen çocuk sayısı her geçen gün artmaktadır. Alanda yapılan çalışmaların çoğunlukla yetişkinlere odaklanıyor olması Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen çocukların yaşlarına uygun ders kitabı, etkinlik ve araç gereç üretimini geri planda bırakmaktadır. Bundan yönelimle Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen çocukların öğrenme süreçlerini kolaylaştıracak ders kitabı, etkinlik ve araç gereç üretimine ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

Yabancı dil öğretiminde dinleme, konuşma, okuma, yazma, dil bilgisi gibi becerilerinin gelişiminin yanında söz varlığının da eş zamanlı olarak geliştirilmesi gerekmektedir. Bir dilde söz varlığı ne kadar genişse o dilde iletişime geçiş o kadar hızlı ilerler. Bu bağlamda tüm dil ve yabancı dil öğrenim süreçlerinde olduğu gibi Türkçeyi yabancı dil olarak öğretirken de sözcük öğrenimine önem verilmelidir; sözcük öğretiminin vazgeçilmez aracı dün olduğu gibi bugün de sözlüklerdir.

İlk okuma yazma süreçleriyle beraber Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen ilkokul öğrencilerinin kolaylıkla temin edeceği, söz varlığının ilk kaynağı olan bir sözlüğe ihtiyaçları vardır. Bir öğretim aracı olsa bile ilkokul öğrencileri için hazırlanan bir sözlüğün çocuğun dünyasına da hitap etmesi gerekmektedir. Bu noktada "Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde ilkokul öğrencilerinin kullanacağı sözlük nasıl olmalıdır?" sorusu araştırmanın ana problem sorusudur.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen ilkokul öğrencilerinin kaynak eksikliğini gidermek için bir sözlük modeli ortaya koymaktır. Böylece, Türkçeyi yabancı dil olarak ilkokul öğrencilerine öğretmek amacıyla kaynak ve ek kaynak hazırlama çalışmalarına katkı sağlanacağı düşünülmektedir.

1.3. Araştırmanın Önemi

İlkokul öğrencileri yabancı dil öğrenirken ana dillerinde de sözcük ve kavram öğrenim süreçleri devam etmektedir. Bu yönüyle yetişkinlere yabancı dil öğretiminden farklıdır. Çocuklara yabancı dil öğretirken tek bir kaynağa bağlı kalmak öğretimi sınırlandırır. Ders kitabının yanında dil bilgisini, dil becerilerini ve söz varlığını geliştirecek ek araç gereçlere ihtiyaç vardır. Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen ilkokul öğrencilerinin söz varlığını geliştirmek için ilk kaynak olan bir sözlüğe ihtiyaç duyulmaktadır. Bu araştırma Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen ilkokul öğrencilerine sözlük hazırlayacak yazarların çalışmalarına model oluşturması açısından önemlidir.

1.4. Varsayımlar

Araştırmada, Türkiye Maarif Vakfının hazırladığı ve yayınladığı "Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Programı"nın ilkokul kademesi izlence tablolarının söz varlığı bölümünün Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen ilkokul öğrencilerine uygun sözcükleri temsil ettiği,

Görüşmeye katılan öğretmenlerin sorulara cevap verirken samimi oldukları ve gerçek düşüncelerini ifade ettikleri varsayılmıştır.

1.5. Sınırlılıklar

Bu araştırma, Türkiye Maarif Vakfı'nın hazırladığı ve yayınladığı "Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Programı"nın ilkokul kademesi izlence tablolarının söz varlığı bölümü ile,

Uzman görüşü alınırken ilkokul kademesinde Türkçeyi yabancı dil olarak öğreten 60 öğretmenle,

Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Programı'nın ilkokul kademesi A1.1 seviyesinin beş temasının (Benim Sınıfım, Ailem, Odada Ne Var?, Haydi Kahvaltıya, Vücudumuz) söz varlığı ve dil ifadeleri bölümleri ile sınırlandırılmıştır.

Tablo 1: TYDOÖP İlkokul Kademesi A1.1 Seviyesi Benim Sınıfım Teması

7 YAŞ GRUBU - A1 (A1.1.)	
2. TEMA **Benim Sınıfım**	
Söz Varlığı	**Dil İfadeleri**
- sıra, masa, tahta, kapı, pencere, çöp sepeti - kitap, defter, çanta, kalem, kalemlik, silgi, kalemtıraş - okul, sınıf … Fiiller: bak-, göster-, aç-, kapat Şekiller: daire, üçgen, kare	Dil İfadeleri - Bu ne? - Bu pencere/ kitap ... *** - Bu/ Şu / O çanta/ defter/ pencere. *** Bu defter mi? Evet, bu defter. Hayır, bu defter değil. *** - kalemler, kitaplar, defterler - Kaç kalem/ kitap/ defter? - iki (2) kalem, üç (3) kitap, dört (4) defter - Bu kapı. - Kapıyı kapat!/ aç! - Tamam. - Şu pencere. - Pencereyi aç!/ kapat! - Tabii./ Olur. - Lütfen! - Pencereyi aç!/ kapat! - Lütfen kitabı aç!/ kapat! - Teşekkür ederim./Rica ederim. - Gel! - Tekrar et!

Türkiye Maarif Vakfı. 2020. **Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretim Programı.** İstanbul: TMV Yayınları, 125.

Tablo 2: TYDOÖP İlkokul Kademesi A1.1 Seviyesi Ailem Teması

7 YAŞ GRUBU - A1 (A1.1.)	
3. TEMA **Ailem**	
Söz Varlığı	**Dil İfadeleri**
Temel akrabalık adları: anne, baba, kız kardeş, erkek kardeş, dede, nine, ağabey (abi), abla. Temel meslek adları: doktor, mühendis, öğretmen, hemşire, polis, manav, şoför, çiftçi, garson, aşçı, oyuncu … okul, hastane, lokanta… Sayılar: 1'den 100'e kadar sayılar.	- Bu kim? - Bu benim babam. - Bu benim annem/ dedem/ kardeşim… *** - Anne nerede? - Anne burada/mutfakta. - Dede nerede? - Dede bahçede. *** Burası mutfak/ bahçe/ ev/ tuvalet. *** Lütfen otur / kalk! Gir, çık! Girebilir miyim?/Çıkabilir miyim? Evet/Tabii/Olur. Teşekkür ederim. Pencereyi açabilir miyim/misin? Oturabilir miyim? /Kalkabilir miyim? Evet, tabii.

Türkiye Maarif Vakfı. 2020. **Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretim Programı.** İstanbul: TMV Yayınları, 126.

Tablo 3: TYDOÖP İlkokul Kademesi A1.1 Seviyesi Odada Ne Var Teması

7 YAŞ GRUBU - A1 (A1.1.)	
4. TEMA **Odada Ne Var?**	
Söz Varlığı	**Dil İfadeleri**
oda, lamba, dolap, saat, yatak, yastık, halı … top, bebek, araba, balon, tren, uçak büyük-küçük Fiiller: sor-, cevap ver Sayılar: 1-20 arası	- Odada ne var? - Odada dolap/ yatak var. - Dolapta/ çantada ne var? - Oyuncak/ bebek/ çanta/ - top/ araba var. *** - Top nerede? - Burada/Şurada/Orada *** Kendini Tanıtma Merhaba, benim adım Ali. Burası benim odam. Odamda masa var, dolap var, yatak var. Benim odam çok güzel! *** - … kaç … var? - Kaç kalem var?/ Çantada kaç kalem var? - İki/ üç kalem var.

Türkiye Maarif Vakfı. 2020. **Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretim Programı.** İstanbul: TMV Yayınları, 127.

Tablo 4: TYDOÖP İlkokul Kademesi A1.1 Seviyesi Haydi Kahvaltıya Teması

7 YAŞ GRUBU - A1 (A1.1.)	
5. TEMA **Haydi Kahvaltıya**	
Söz Varlığı	**Dil İfadeleri**
- kahvaltı, yumurta, ekmek, peynir, zeytin, bal, yoğurt - süt, su, çay, meyve suyu, çorba, ayran - domates, biber, patates, havuç, limon - elma, muz, portakal, üzüm, kiraz, çilek, karpuz, armut - bardak, tabak, kaşık, çatal, bıçak - aç, tok Renk adları - sarı, kırmızı, mavi, siyah, beyaz Niteleyiciler - acı, tatlı, ekşi Fiiller - iç-, ye-, kahvaltı et-, kes-, susa-, acık-, doy	Açım. / Tokum. / Acıktım. Doydum. / Karnım aç/ tok. - Kahvaltıda ne var? *** - Kahvaltıda … var mı? - Evet, var. - Hayır, yok. *** - Bu peynir mi? - Evet, bu peynir. - Hayır, bu peynir değil, bu zeytin. - Limon sarı mı? - Evet, sarı. - Limon siyah mı? - Hayır değil, sarı. *** Sütü seviyorum. Meyve suyunu seviyorum. *** - Karpuz büyük, portakal küçük. - Portakal yuvarlak, peynir kare. - Bal tatlı, biber acı, limon ekşi. - Üzüm siyah, muz sarı.

Türkiye Maarif Vakfı. 2020. **Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretim Programı.** İstanbul: TMV Yayınları, 128.

Tablo 5: TYDOÖP İlkokul Kademesi A1.1 Seviyesi Vücudumuz Teması

7 YAŞ GRUBU - A1 (A1.1.)	
6. TEMA **Vücudumuz**	
Söz Varlığı	**Dil İfadeleri**
- Organ adları: Kulak, göz, ağız, dudak, parmak, el, kol, bacak, dil, baş, diş, saç, tırnak, burun Fiiller - duy-/işit-, gör-, tat-, dokun-, kokla-,	- Bu ne? - Bu benim elim. - Bu benim gözüm. - Bu benim dişim. - Bu benim saçım. *** - Benim gözüm mavi. - Benim saçım sarı. *** - Senin gözün ne renk? - Benim gözüm yeşil. (Benim gözüm …) - Senin saçın siyah mı? - Evet, benim saçım siyah. - Hayır, benim saçım siyah değil, sarı. *** - Ben Esra. 7 yaşındayım. Benim saçım siyah. Gözlerim mavi.

Türkiye Maarif Vakfı. 2020. **Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretim Programı.** İstanbul: TMV Yayınları, 129.

1.6. Tanımlar

Yabancı dil: Ana dilin dışında olan dillerden her biri (TDK, 2005).

Sözlük: Bir dilin bütün veya belli bir çağda kullanılmış kelime ve deyimlerini alfabe sırasına göre alarak tanımlarını yapan, açıklayan, başka dillerdeki karşılıklarını veren eser, lügat (TDK, 2005).

Sözcük bilimi: Bir dilin söz varlığını oluşturan birimleri ve bu birimlerin yapılarını ve anlamlarını, birbirleriyle ilişkilerini, zaman içinde yaşadığı değişim ve gelişmeleri araştıran dil bilimi dalı, leksikoloji (TDK, 2005).

1.7. İlgili Çalışmalar

Türkçenin yabancı dil olarak öğretimine uygun sözlük modeli literatürü tarandığında yeteri kadar çalışma yapılmadığı görülmektedir. Bu bölümde Türkiye'de yapılmış Türkçenin yabancı dil olarak öğretimine uygun sözlük ve sözlük modeli ile ilgili olarak hazırlanmış akademik çalışmalar tanıtılmaktadır.

Gür (1999) tarafından yapılan Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğrenenlere Yönelik Tekdilli Sözlük Oluşturmada Ölçütler adlı araştırmada temel düzeyde Türkçe öğrenmiş öğrencilere tekdilli bir sözlük oluşturmak için gerekli ölçütler belirlenmiştir. Hazırlanacak sözlükte tüm açıklamaların, tanımların, örneklerin, ek bilgilerin ve benzeri unsurların Türkçe olması, abece sıralamasına sahip olması gerektiği ifade edilmiştir.

Berber (2012) tarafından yapılan Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Yardımcı Kaynak Hazırlama: Sözlük Modeli Öncalışması adlı araştırmada Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen öğrencilere uygun sözlüğün olmamasının eksikliğinin duyulduğu belirtilmiş ve hazırlanacak sözlüğün türünün ve niteliklerinin ne olması gerektiğini belirlemek amaçlanmıştır. Yapılan ihtiyaç analizinden sonra üç farklı sözlük türü; tekdilli sözlük, ikidilli sözlük ve ikidillileştirilmiş sözlükler hazırlanmış ve üç farklı düzeye sahip öğrenci gruplarına uygulanmıştır. Başlangıç düzeyinde ikidilli sözlüklerin, daha ileri düzeylerde ise tekdilli sözlüğün özelliklerini de içeren ikidillileştirilmiş sözlüklerin daha faydalı olacağı ifade edilmiştir.

Öztürk (2015) tarafından hazırlanan Yabancılar İçin Eş ve Zıt Anlamlı Sözcükler Sözlüğü'nün yazılış amacı Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenlerin eş ve zıt anlamlı sözcüklerle ilgili bilgilerinin arttırmak ve yeni sözcük öğretimlerinin nasıl olması gerektiği ile ilgili bilgi vermektir.

Temizyürek, Çangal ve Yörüsün (2015) tarafından yürütülen Yabancılara Türkçe Öğretiminde İş Türkçesi Öğretim Programı, Ders Kitabı ve Terimler Sözlüğü Denemesi: Bankacılık Örneği adlı çalışmada öğretim yapılan hedef kitlenin ihtiyaç duyduğu sözcüklerin öğretimine öncelik ve ağırlık verilirse verimin artacağı

söylenmiştir. Bu noktadan yola çıkarak Bosna Hersek özelinde hissedilen eksiklikten dolayı "Bankacılık Terimleri Sözlüğü" hazırlanmıştır. Çalışmayı içeren sözcükler "İş İngilizcesi" çalışmalarında yer alan bankacılık terimleri ile 326 sözcükten oluşan Bankacılık Terimleri Sözlüğü hazırlanmıştır. Sözlükte terimlerin Türkçe ve Boşnakça karşılıklarına yer verilmiş çokdilli bir sözlük modeli ortaya koyulmuştur.

Göktentürk (2016) tarafından yapılan Yabancılara Türkçe Öğretiminde Ders Materyalleri Çok Dilli Bir Sözlük Örneği adlı araştırmada yabancı dil öğreniminde başvurulan kaynaklardan birinin sözlükler olduğu ifade edilmiş ve Türkçenin doğu ve batıda yaşayan kelimelerini içeren çok dilli sözlük örneği olan ve Türk sözlükçülüğünde önemli yere sahip Mukaddimetü'l-edeb metni ele alınmıştır. 2015 yılında Yıldız Teknik Üniversitesi TÖMER, Gazi Üniversitesi TÖMER ve İstanbul Üniversitesi DİLMER'de öğrenim gören Arapça, Farsça, Türk lehçeleri ve Moğolca konuşan ülkelerden gelen 1.014 öğrenciye ulaşılmıştır. Araştırmanın sonucunda Mukaddimetü'l-edeb'in içerdiği dilleri ana dili olarak konuşan öğrencilere Türkçeyi yabancı dil olarak öğretirken kullanımının uygun olduğu ifade edilmiştir.

Akman (2019) tarafından yürütülen Türkçenin İki Dillileştirilmiş Sözlüğü: A2 Seviyesinde Bir Model Önerisi adlı yüksek lisans tezinde ikinci dil alanında Türkçenin diğer dillerle rekabet edebilmesi için seviyelere göre düzenlenmiş sözlük ihtiyacı olduğu vurgulanmıştır. İngilizce hazırlanmış ikidilli sözlük çalışmalarının daha eskiye dayandığı için daha gelişmiş olduğu söylenmiş ve Yunus Emre Enstitüsü tarafından hazırlanana A2 seviyesi sözcük listesi Cambridge Dictionary İngilizce sözlüğü A2 seviyesi ile karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma ile bu liste içerisinde A2 seviyesinin dışında sözcüklerin olduğu ve İngilizce ve Türkçenin A2 seviyelerinde bulunan kelime sayısının farklı olduğunu sonucuna varılmıştır. Sözlük tüm madde başları önce Türkçesi ve Türkçedeki karşılığı, sonra yine Türkçe örnek cümle ve cümlenin İngilizce karşılığı verilerek hazırlanmıştır.

Küçük (2019) tarafından hazırlanan Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde B1 Seviyesi İçin Materyal Olarak Sözlük Geliştirme adlı yüksek lisans tezinde B1 düzeyinde Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenler için sözcük öğretimine yönelik araç geliştirmek amaçlanmıştır. B1 seviyesinde kullanılan Yabancı Dil Olarak Türkçe Gazi Üniversitesi, Yeni Hitit Yabancılar İçin Türkçe Ders Kitabı, İstanbul Yabancılar İçin Türkçe Ders Kitabı ve Yedi İklim Türkçe kitapları taranmıştır. Bu kitaplardan sözcükler ve sık kullanılan ifadeler seçilmiş anlamları verilmiş, türü de

belirtilen her bir sözcük için örnek cümle ve görsel eklenmiştir. Sözcüklerin seslendirilmesi yapılmış ve işaret dilindeki karşılıkları daha fazla duyuya hitap etmek amacıyla çalışmada verilmiştir.

Yılmaz (2018) tarafından hazırlanan Yabancılar İçin Başlangıç Düzeyi Türkçe Sözlük (A1) adlı sözlükte sözcükler alfabetik düzene göre sunulmuştur. Madde başı sözcükler koyu harfle belirtilmiş sonra sözcüğün tanımı yapılmıştır. Sözlükte tanımı verilen her sözcüğün bir de cümle içinde kullanımı verilmiştir. Örnek cümleler Türkiye'de Türkçeyi yabancı dil olarak öğretirken kullanılan Yunus Emre Enstitüsü, Gazi Üniversitesi ve İstanbul Üniversitesi'nin Türkçe öğretim merkezleri tarafından hazırlanan A1 düzeyindeki kitap setlerinin ders kitaplarından almıştır. Maddelerin sonuna sözcüklerin İngilizce karşılıkları da verilmiştir. Tanımı verilen sözcüğün madde sonuna eklenen ok işaretleriyle eş veya karşıt anlamı varsa ilgili maddeye ulaşımı sağlanmıştır. İlke olarak da hedef kitlenin "düzeyine uygunluk" ifadelerine yer verilen sözlükle bir sözlük modeli ortaya koyduğu görülmektedir.

Mumcu (2020) tarafından yapılan Türkçenin İki Dillileştirilmiş Sözlüğü: A1 Seviyesinde Bir Model Önerisi adlı araştırmada ülkemizde Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen öğrencilere yönelik A1 seviyesinde iki dillileştirilmiş bir sözlük çalışması bulunmamasının en önemli eksikliklerden biri olduğu ifade edilmiştir. İki dillileştirilmiş sözlük kullanan öğrencilerinin kelimeleri anımsamada daha başarılı oldukları söylenmiş ve hazırlanacak sözlüklerde tanım ve örnek cümlelerin her iki dilde de çevirisinin verilmesinin daha faydalı olacağı sonucuna varılmıştır.

Şenyiğit (2020) tarafından hazırlanan Yabancılara Türkçe Öğretiminde Sözlü Dilin Kelime Sıklığı ve A1-A2 Seviye Sözlüğü adlı doktora tezinde Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenirken kullanılacak olan sözlük hazırlanırken sözcük seçiminin ve sözcüklerin hangi anlamlarının verileceğini belirlemenin önemi vurgulanmıştır. Çalışma sonucunda alfabetik olarak sunulmuş sözlükte sözcüklerin en çok kullanılan anlamından başlanarak açıklanmış, sözcüklerin türü ve her anlam için bir örnek cümle verilmiştir.

Fidan ve diğ., tarafından (2020) hazırlanan Dilfi Yabancılar için Türkçe Görsel Sözlük ve Etkinlik Kitabı (Seviye: A1-A2) Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen öğrenciler ve öğreten öğretmenler için hazırlanmış bir ek araç olarak tanıtılmaktadır. Yaklaşık 1400 sözcüğe yer verilen sözlük tematik olarak sunulmuş, ilgili sözcüğün

sesletimine yer verilmiş, örnek bir cümle ile kullanımı gösterilmiştir. Sözlükte madde başlarının hem fotoğrafları hem resimleri verildiği için resimli sözlük yerine görsel sözlük adlandırılması tercih edilmiştir.

Nurlu ve diğ., tarafından (2021) hazırlanan Yabancılar İçin Resimli Temel Düzey Türkçe Sözlük (A1 – A2) temel düzeyde (A1 – A2) kullanılan 3239 sözcüğü kapsamaktadır. Sözlük, sunuluşu bakımından alfabetik olarak sıralanmıştır. Sözlük, resim içermesi bakımından somutlaştırılabilen sözcüklerin resimleri verilmiştir. Sözlük, türü bakımından tekdillidir.

Nurlu ve diğ., tarafından (2022) başkanlığında toplanmış Türkçe Öğretim Merkezlerinde görev yapan akademisyenlerce hazırlanan Yabancılar İçin Türkçe Fiiller Sözlüğü kullanılan 5779 madde başı içeren bir sözlüktür. Sözlük, sunuluşu bakımından alfabetik olarak sıralanmıştır. Sözlük, resim içermesi bakımından resimsizdir. Sözlük, türü bakımından ikidillidir. Türkçe – İngilizce şeklinde tanımlanmıştır.

Yukarıda Türkiye'de yapılan, Türkçenin yabancı dil olarak öğretimine uygun sözlüklere ve sözlük modeli ile ilgili olarak hazırlanmış akademik çalışmalara yer verilmiştir. Türkçenin yabancı dil olarak öğretimine uygun sözlük modeli ile ilgili çalışmaların, hedef kitlenin ihtiyaçlarını karşılama sorununa yanıt aradığı fakat yeterli sayıda çalışmanın olmadığı ve sözlük çalışmalarının ihmal edildiği görülmektedir.

2. ARAŞTIRMANIN KURAMSAL TEMELİ

2.1. Sözlük

Almancada lexikon, wörterbuch, Fransızcada dictionnaire, lexique, İngilizcede dictionary, lexicon şeklinde kullanılan sözlük, bir dilin hazırlandığı dönemdeki güncel sözcüklerinin tümünün ya da belli bir kısmının çoğunlukla abecesel sırayla anlamlarının tanımlandığı, açıklandığı kitaptır. Fakat genel sözlük tanımı açıldığında daha farklı ayrıntıların ortaya çıktığı ve yapılan tanımların da bu ayrıntılar etrafında genişlediği görülmektedir.

Sözlük tanımlarından birkaçı aşağıda verilmektedir:

Türk Dil Kurumunun Güncel Türkçe Sözlük'üne (TDK, [09.04.2022]) göre:

"Bir dilin bütün veya belli bir çağda kullanılmış kelime ve deyimlerini alfabe sırasına göre alarak tanımlarını yapan, açıklayan, başka dillerdeki karşılıklarını veren eser, lügat."

Türkiye Diyanet Vakfının İslam Ansiklopedisi'ne (TDV, [09.04.2022]) göre:

"Toplum bireylerinin duygu ve düşüncelerini birbirine anlatmak için kullandıkları kelimelerden meydana gelen eser."

Dil Derneğinin sözlüğüne (Dil Derneği, [09.04.2022]) göre:

"Bir dilin bütün ya da belli bir çağda kullanılmış sözcük ve deyimlerini abece sırasına göre alarak tanımlarını yapan, açıklayan ya da başka dillerdeki karşılıklarını veren yapıt."

Prof. Dr. Doğan Aksan'a (1998) göre: "Sözlük, belli bir dönemde bir ülkenin konuşulan ve yazılan dilinde yaşayan sözcük, deyim, kalıp söz ve atasözlerini ortaya koyan önemli yapıtlardır."

Prof. Dr. Berke Vardar ve arkadaşlarının hazırladıkları Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü'ne (2002) göre:

> "Bir dildeki sözlüksel birimlerin tümünü ya da bir bölümünü, genellikle abecesel düzene, kimi durumlarda da konulara ya da kavramsal alanlara göre tanımları, tanıkları ve söylenişleri, kökenleri, kullanımları, dilbilgisi ulamları, eşanlamlıları vb. ya da bir başka dildeki karşılıklarıyla sunan yapıt."

Cambridge Dictionary'e (Cambridge Dictionary, [09.04.2022]) göre:

"Alfabetik sırayla sözcüklerin listesini içeren ve anlamlarını açıklayan veya başka bir dilin sözcüklerini sunan kitap."

Alman sözlükbilimci Jacob Grimm'e göre:

"Bir dilin sözcüklerinin abecesel dizelgesi." (I. Cilt, IX. Spalte'ten aktaran Aksan, 2020, 75) şeklinde tanımlanmıştır sözlük.

Verilen tanımlardan da anlaşılacağı üzere sözlük kavramı çok farklı şekillerde tanımlanabilir. Bunun sebebi sözlüklerin tek bir amaçla, tek bir kapsamda hazırlanmamalarıdır. Sözlük türlerinin çeşitlenmesi sözlük tanımlarının da genişlemesi ve farklılaşması sonucunu doğurmaktadır. Bu sebeple sözlük için bir tane ortak tanım yapma çabası boşa çıkacaktır.

2.1.1. Sözlükbilim, Sözlükçülük

Dilimizde sözlükbilim ya da sözlükçülük olarak kullandığımız, Almancada lexikologie, Fransızcada lexikologie, İngilizcede lexicography sözcükleriyle karşılanan bir sözlüğün yazımı, hazırlanması işi ya da sözlük araştırmaları bilimi olarak tanımlanan bir bilim dalıdır. Sözlükbilim, ülkemizde bugün bile terim ve kapsam tartışmalarının sürdüğü yeni bir alan olarak ön plana çıkmaktadır. Sözlük sözcüğünün tanımında uzlaşılmadığı gibi son yıllarda sözlükbilim özelinde düzenlenen birçok konferansa, sempozyuma ve hazırlanan yayınlara karşın hâlâ bir noktada buluşulduğu söylenemez.

Yerli ve yabancı kaynakların aynı kavram alanını oluşturan sözcükbilim, sözlükbilim ya da sözlükçülük kavramlarının tanımlarını ve açıklamalarını birlikte ele almak bu bilim dalını bütüncül olarak anlaşılmasına yarayacaktır.

Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük'te sözlükçülük kavramı ile karşılanan bilim "Bir dilin veya karşılıklı olarak daha fazla dilin söz varlığını sözlük biçiminde ortaya koymak üzere yöntemleri araştırma; sözlük hazırlama, yazma ilkelerini, kurallarını

geliştirme ve uygulama alanına çıkarma işi, sözlük bilgisi, lügatçilik, leksikografi." şeklinde tanımlanmıştır.

Cambridge Dictionary'e ise lexicography sözcüğü "Sözlük yazma etkinliği veya işi." olarak tanımlanmıştır.

Sözlükbilimi kavramını kullanmayı tercih eden araştırmacıların tanımları şu şekildedir:

Prof. Dr. Doğan Aksan (2020, 69) sözlükbilimini, sözcükbilim ve sözlük bilgisi tanımlarının içinde vermiş:

> "Sözcükbilimle yakından bağlılığı olan, ancak yalnızca sözlük hazırlama yolları, yöntemleri ve tekniği konularını işleyen bir daldır."(2020, 32) daha sonraki çalışmalarında müstakil bir sözlükbilim tanımı ortaya koymuştur: "Sözlükbilim, bir dilin ya da karşılaştırmalı olarak çeşitli dillerin sözvarlığını sözlük biçiminde ortaya koymaya yönelen, bu amaçla yöntemler koyarak uygulama yollarını gösteren dilbilim dalıdır."

Prof. Dr. Berke Vardar (1980, 136) ise sözlükbilim ve sözcükbilim kavramlarını birleştirerek bir tanım yapmıştır.

> "Sözlükbilim: Bir dildeki sözlüksel birimleri, bir başka deyişle, anlambirimlerin sözlükbirim niteliği taşıyanlarıyla, dilbilgisel olmayan ve sözlükbirimler gibi işlem gören çeşitli birleşimleri (ör. birleşkebirimleri) dilbilim yöntemleriyle inceleyen, bu arada sözlük yapımının kuramsal sorunlarını ele alan dal (Sözcükbilim de denir)."

Prof. Dr. Erdoğan Boz (2011, 197) ise sözlükbiliminin ne yaptığını, neyi amaçladığını açıklamıştır:

> "Sözlükbilim; sözlükleri hazırlama tekniklerini ve sözlük türlerini belirleme, sözlüklere veri toplamadaki ölçütleri ve veri toplanacak metinlerin türlerini saptama gibi daha nice konuyu çalışma alanı içine almaktadır. Sözlükbilim, bir anlamda iyi bir sözlük için temel ilkeleri ortaya koymaya çalışır. Sözlükbilim, sözlükleri biçim ve içerik yönünden geliştirip insanlığın yararına sunmayı amaç edinmiştir."

Dr. Fatih Doğru kısaca sözlükbiliminin yaptığı işi tanımlamıştır: "Sözlükbilimi kısaca sözlük yazma, hazırlama işi veya sözlük araştırmaları bilimi" (2012, 3).

Dr. Dilber Zeytinkaya ise yaptığı tezde sözlükbilimini diğer araştırmacılardan farklı olarak bir bilim olmanın yanında bir sanat olarak tanımlamış ve yaptığı işi açıklamıştır: "Sözlükbilim; sözlük hazırlama, yazma bilimi ve sanatıdır. Sözlük oluşturma aşamasında geçerli olan ilke ve yöntemleri, sistematik olarak ortaya koyan bir disiplindir." (2014, 29).

Görüldüğü üzere Türk araştırmacılar için sözcükbilim, sözlükbilim, sözlükçülük kavramları birbirinin içinde olan çalışma alanı itibariyle birbirinden faydalanan ve birbirini tamamlayan alanlardır.

Ulaşılan yabancı kaynaklarda ise tanımlar şu şekildedir:

Bo Svensén, sözlükbilimini tanımlarken sözcükbiliminin çalışma alanını da bu alana dahil eder: "Sözlükbilim bir ya da daha çok dildeki sözvarlığında ve sözcük birleşimindeki birimleri gözleme, derleme, seçme ve betimleme ile uğraşan, uygulamalı dilbilimin bir dalıdır… Sözlükbilim bu etkinliğin temelini oluşturacak kuram ve yöntemlerin geliştirilmesi ve betimlenmesi ile de uğraşır." (1993'ten aktaran Kocaman, 1998, 111)

Hartmann ve James ise sözlükbilimi "Edebiyat, felsefe ve tarih, karşılaştırmalı ve uygulamalı dilbilim teorileri ve uygulamalarından beslenen çalışma alanı" faydalandığı alanlarla vermiş ve sözlükbilimi temel çalışma alanını açıklayarak tanımlamıştır "sözlükçülük uygulaması veya sözlük yapımı."(2002, 5)

David Crystal de (2008, 278) sözlükbilimini hem sanat hem bilim olarak değerlendiren "Sözlükbilimciler tarafından yürütülen sözlük yapma sanatı ve bilimidir." tanımını yapmıştır:

Patricia Anderson (2020), "Bir sözlüğü oluşturma eylemini, teorisini ve planlamasını uygulama ile buluşturan bir alandır sözlükbilim. Sözlükbilimi, uzun yıllar çeşitli bilim adamları, dil öğretmenleri, tarihçiler, rahipler, misyonerler, dilbilimciler, ekonomistler, tıp doktorları tarafından üstlenilmiştir.". diyerek sözlükbilimin temel amacını ve tarih boyunca sözlük hazırlama işini kimlerin üstlendiğini açıklamıştır.

Yabancı kaynaklar sözlükbilimini açıklarken Türk kaynaklardan farklı olarak alanın ilişkili olduğu farklı disiplinleri anmış ve sözlük hazırlama işini üstlenmiş meslek gruplarından söz etmiştir. Sözlükbilimin temel işinin sözlük hazırlama olduğunu ifade ederken aynı zamanda sözcükbilimi ile olan ilişkisini vurgulamışlardır.

Biz çalışmamızda *sözlükbilim(i)* terimini kullanmayı tercih edeceğiz.

2.1.2. Sözlük Türleri

Prof. Dr. Doğan Aksan sözlük türlerini üç başlık altında ele almıştır. Bu başlıklardan birincisi sözlüğün içerdiği dil sayısı, ikincisi sözlük maddelerinin sıralanışı, üçüncüsü de sözlüğün niteliğidir. Bu başlıklara göre sözlükler şu şekilde türlere ayrılırlar:

"1. Bir ya da birden çok dilin sözvarlığını işleme bakımından:

a)Tekdilli sözlükler

b) Çokdilli sözlükler.

2. Abece sırasının temel alınıp alınmamış olmasına göre:

a) Abecesel sözlükler

b) Kavram (ya da kavram alanı) sözlükleri.

3. Ele alınan sözvarlığının niteliğine göre:

a) Genel sözlükler (ortak dil, yazı dili sözlükleri, ansiklopedik sözlükler).

b) Lehçebilim sözlükleri.

c) Eşanlamlı, eşadlı, tersanlamlı ögeler sözlükleri.

ç) Yabancı öğeler sözlükleri.

d) Tarihsel sözlükler,

e) Kökenbilgisi sözlükleri.

f) Uzmanlık alanı sözlükleri (terim sözlükleri).

g) Argo sözlükleri.

h) Deyim ve atasözü sözlükleri.

ı) Anlatıbilim sözlükleri.

i) Sanatçı ve metin sözlükleri.

j) Yanlış yerleşmiş öğe sözlükleri.

k) Tersine sözlükler ve başka sözlük türleri." (2020, 75-76)

Aksan sözlük türlerini geniş kapsamlı olarak ifade etmiştir.

Atkins ve Rundell, mevcut sözlüklerin inceleyerek onların sahip olduğu özellikleri birer kriter olarak değerlendirmişler ve sözlük türlerini başlıklara ayırmışlardır:

"1. Sözlüğün diline göre:

a. Tekdilli sözlük

b. İkidilli sözlük:

(1) Tek yönlü veya

(2) Çift yönlü

c. Çokdilli sözlük

2. Sözlüğün kapsamına göre:

a. Genel dil içeren genel sözlük

b. Ansiklopedik ve kültürel materyal içeren ansiklopedik sözlük

c. Terminoloji veya alt diller içeren terminolojik sözlük (örneğin hukuk, spor, sağlık sözlüğü)

d. Dilin belirli bir alanının dilini içeren sözlük (eşdizim, deyimler veya öbek eylemler sözlüğü)

3. Sözlüğün boyutuna göre:

a. Standart (veya üniversite) sözlük

b. El sözlüğü

c. Cep sözlüğü

4. Sözlüğün ortamına göre:

a. Basılı sözlük

b. Elektronik sözlük

c. Web tabanlı sözlük

5. Sözlüğün düzenine göre:

a. Kelimeden anlama sıralanan sözlük (en yaygını)

b. Kelimeden anlama anlamdan kelimeye sıralanan sözlük (bir kelime anlamca bağlantılı diğer kelimeye yönlendirir).

6. Kullanıcıların dillerine göre:

a. Hepsi aynı dili konuşan bir grup kullanıcı için hazırlanan sözlük

b. İki özel grubu oluşturan konuşmacılar için hazırlanan sözlük

c. Sözlüğün dilini öğrenen bütün dünya öğrenicileri için hazırlanan sözlük

7. Kullanıcıların becerilerine göre:

a. Dil bilimciler ve diğer dil profesyonelleri için hazırlanan sözlük

b. Okuryazar yetişkinler için hazırlanan sözlük

c. Okul öğrencileri için hazırlanan sözlük

d. Genç çocuklar için hazırlanan sözlük

e. Dil öğrenicileri için hazırlanan sözlük" (2008, 24-25)

Sözlük türleri incelendiğinde Atkins ve Rundell, hazırladıkları kriterlerini "Bir sözlük nasıl olmalı?" sorusu üzerinden açıklamaya çalıştığı görülmektedir.

Prof. Dr. Erdoğan Boz, Atkins ve Rundell'dan yaptığı alıntılarla geniş bir sözlük tipolojisi sunmuştur:

"i) Sözlüğün dili bakımından;

a. Tekdilli sözlük (monolingual),

b. İkidilli sözlük (bilingual),

c. Çokdilli sözlük (multilingual).

ii) Sözlükte değerlendirilen malzeme bakımından;

a. Genel (ortak) dile dayalı sözlük (general languange),

b. Ansiklopedik ve kültürel malzemeye dayalı sözlü (ancyclopedic and cultural material),

c. Terminoloji veya geçer dilin altındaki katmanlara dayalı sözlük (terminology or sublanguages): Örneğin; Yasa Terimleri Sözlüğü, Kriket Terimleri Sözlüğü, Hemşirelik Terimleri Sözlüğü vb.,

d. Dilin özel alanlarına dayalı sözlük (specific area of languange): Örneğin; Eşdizimlilik Sözlüğü, Deyimler Sözlüğü vb.

iii) Sözlüğün ebatı bakımından;

a. Standart veya kolej baskısı (standard or collegiate edition),

b. Muhtasar baskı (concise edition),

c. Cep baskısı (pocket edition).

iv) Sözlüğün yayım ortamı bakımından;

a. Baskılı sözlük (print),

b. Elektronik sözlük (electronic),

c. İnternet tabanlı sözlük (web-based).

v) Sözlüğün kapsadığı zaman bakımından;

a. Çağdaş sözlük (contemporary),

b. Tarihsel sözlük (historic)

vi) Sözlükte izlenen anlayış bakımından;

a. Betimleyici sözlük (descriptive),

b. Kuralcı sözlük (normative; prescriptive);

i) Esnek kuralcı sözlük (openly normative),

ii) Katı kuralcı sözlük (furtiverly normative).

vii) Sözlüğün yapılandırılması bakımından;

a. Sözcük-anlam eşleştirmeye dayalı sözlük (word to meaning)

b. Sözcük-anlamca ilişkili diğer sözcüklerle eşleştirmeye dayalı sözlük (word to meaning to word) (Atkins, Rundell, 2008, 24-25'ten aktaran Boz, 2021, 5-6)"

Baskın'ın doktora tezinde sunduğu sözlük türleri ise on başlıkta ifade edilmiştir. Bu türler sözlüklerin içerik ve biçim özellikleri kapsamaktadır:

"A. Sözlükte kullanılan dil sayısı bakımından sözlükler

a. Tekdilli sözlükler,

b. İkidilli sözlükler,

c. Üç ve daha çokdilli sözlükler şeklinde sınıflandırılmalıdır.

B. Maddelerin sıralanışına göre sözlükler

a. Alfabetik sözlükler:

a. 1. Madde başının ilk harfinden itibaren alfabetik olarak dizilen sözlükler,

a. 2. Madde başının son harfinden itibaren alfabetik olarak dizilen sözlükler

(tersine sözlükler),

b. Tematik sözlükler,

b. 1. Tematik-alfabetik

b. 2. Tematik-düzensiz

C. Kapsamı bakımından sözlükler

a. Genel sözlükler,

b. Lehçe / ağız sözlükleri,

c. Dilin belli bir alanını kapsayan sözlükler (eş anlamlı kelimeler, argo kelimeler, yabancı kelimeler, deyimler, atasözleri vb.),

d. Kullanıcıya göre sınırlandırılmış sözlükler (ilköğretim sözlükleri, lise sözlükleri, yetişkin sözlükleri vb.),

e. Belli bir bilim dalı ya da sanat alanına ait terim sözlükleri,

f. Belli bir yazar ya da metin ile sınırlandırılmış sözlükler,

g. Belli bir dönemi ele alan tarihsel sözlükler vb. şeklinde tasnif edilebilir.

D. Boyutuna göre sözlükler

a. Standart ölçülerdeki sözlükler,

b. Söz varlığı sınırlandırılmış küçük sözlükler,

c. Fasikül sözlükler,

d. Cep sözlükleri,

e. Özel biçimli sözlükler (DVD, web tabanlı veya özel baskı sözlükler vb.).

E. Yayımlanma biçimine göre sözlükler

a. El yazması biçimindeki sözlükler,

b. Matbu sözlükler,

c. e-kitap biçimindeki sözlükler,

d. Çevrim içi (on-line) sözlükler,

e. Elektronik sözlükler (hesap makinesi biçiminde olan sözlükler, avuç içi sözlükler vb.),

f. Taşınabilir (CD-ROM, DVD vb.) sözlükler

F. Kullanıcıların durumuna göre sözlükler

a. Dilbilimcilerin veya uzmanların sözlükleri,

b. Okur-yazar olan yetişkinlerin sözlükleri,

c. Öğrencilerin ana diline ait okul sözlükleri,

d. Yabancı dil öğrenenlerin sözlükleri.

G. Kullanım amacına göre sözlükler

a. Bir kelimenin o dildeki anlamı ve diğer kelimelerle ilişkisini vermek amacıyla hazırlanmış sözlükler,

b. Çeviri amaçlı sözlükler,

c. Eğitim amaçlı sözlükler,

d. Kelimelerin gelişimini incelemek amacıyla hazırlanmış sözlükler,

e. Kelimenin kaynağını gösteren sözlükler (etimolojik sözlükler) biçiminde ayrılabilir.

H. Kaynak dil ve hedef dil arasındaki ilişkiye göre sözlükler

a. Tek yönlü sözlükler: Türkçe-Arapça, Farsça-Türkçe vb.

b. Çift yönlü sözlükler: Türkçe-Arapça/Arapça-Türkçe, Farsça-Türkçe/Türkçe Farsça vb.

c. Çok yönlü sözlükler: Bu sözlüklerde ikiden fazla dil bulunur ve tüm diller madde başı olarak düzenlenir.

İ. Maddelerin açıklanış biçimine göre sözlükler

a. Madde başlarını tanımlayan sözlükler,

b. Madde başını tanımlayıp tanıklar sunan sözlükler,

c. Madde başını açıklamadan tek sözcükle karşılayan sözlükler.

J. Dil kurallarını açıklaması bakımından sözlükler

a. Dil bilgisi kurallarını açıklamayan sözlükler,

b. Dil bilgisi-sözlük biçiminde hazırlanmış sözlükler.” (2012, 395-400).

Ahmet Kocaman ise Svensén'den yaptığı alıntı ile sözlüklerin konusuna ve oluşturulma yöntemlerine göre genel bir gruplandırmanın şu şekilde olduğunu ifade eder:

"a) Betimlemeli/Kuralcı sözlükler.

b) Eşzamanlı/Artzamanlı sözlükler.

c) Genel/Teknik sözlükler.

d) Genel kullanım/Öğrenim amaçlı sözlükler.

e) Tekdilli/İki ya da çokdilli sözlükler." (Svensén, 1993, 236-250'den aktaran Kocaman, 1998, 111).

Zeytinkaya'nın yüksek lisans tezinde Alise Lehmann ile Françoise Martin-Berthet'den yaptığı alıntıya göre sözlük türleri şu şekilde gruplandırılmaktadır:

"1. Tekdilli sözlükler (dictionnaire monolingue) ve çiftdilli sözlükler (dictionnaire bilingue)

2. Dil sözlükleri (dictionnaire de langue) ve ansiklopedik sözlükler (dictionnaire encyclopédique)

3. Genel sözlükler (dictionnaire général) ve özel alan sözlükleri (dictionnaire spécialisé)" (Lehmann, Berthet, 2013, 239'dan aktaran Zeytinkaya, 2014, 35-36).

Lehmann ve Berthet'nin bu gruplama sözlüğün içeriği ve amacı üzerinden oluşturulmuştur.

Zgusta ve diğ., Manual of Lexicography'de (Sözlükbilim El Kitabı) ise sözlükler içerik, amaç, biçimsel özellikler şeklinde gruplandırılmışlardır:

"1. Ansiklopedik sözlükler,

2. Dil sözlükleri,

3. Artzamanlı sözlükler (tarihsel ve etimolojik),

4. Eşzamanlı sözlükler,

5. Kısıtlanmış sözlükler,

6. Genel sözlükler,

7. Tek dilli ve iki dilli sözlükler,

8. Amaçlarına göre sözlükler,

9. Boyutlarına göre sözlükler." (1971, 197-222)

Poole ve Wools ise sözlükleri yedi türe ayırır:

1) Tekdilli sözlükler

2) İki/Çiftdilli sözlükler

3) Öğrenci sözlükleri

4) Resimli sözlükler

5) Elektronik sözlükler

6) Tematik sözlükler

7) Cep sözlükleridir. (Poole, Wools, 2009'dan aktaran Tüm, 2017, 257)

2.2. Sözlük Kullanımı

Ana dili eğitiminde de yabancı dil öğretiminde de sözcük bilgisi çok önemlidir. Çünkü bir dilin eğitimi ve öğretimi o dilin sözcükleriyle yapılır. İletişim kurabilmek için de en temel öge sözcüklerdir. Sözcük öğretimi, dilin doğru ve güzel kullanılması için önemli bir noktadır. Dinleme, konuşma, okuma ve yazma dil becerilerinin geliştirilmesi ve kullanılması ancak sözcükler aracılığıyla mümkündür. Bu bağlamda, sözcük öğretimi dil öğretimi sürecinde bir araç olarak görülse de aslında dil öğretiminin amaçlarından biridir.

Sözcük öğretiminin birincil kaynağı sözlüklerdir. "Sözlükler kullanıcılara yeni sözvarlığı ögelerini, dilbilgisel kullanım ilişkileriyle birlikte sunarken hem öğrenme hem de bilgileri "doğrulama" olanağı sunar." (Koçmar, 2011, 50) Sözlükler, ana dili ve yabancı dil öğrenimi açısından kullanıcıya sözcüklerin anlamı, yazımı, kökeni, türü gibi birçok konuda da bilgi vermektedir. "Sözcüğün yazımı, sesletimi, sözcük türü, anlam bileşenleri, farklı anlamları, kökeni, birlikte sıklıkla kullanıldığı sözcükler, bağlamsal bilgi içeren örnek tümce gibi bilgiler o birim hakkında farklı açılardan derin düşünmeyi sağlar." (İbe Akcan, 2012, 95)

Söz varlığını geliştirmek için kullanılan metotlardan birisi de sözlük kullanım alışkanlığının kazandırılmasıdır. Bir dilin öğreniminde sözlük kullanımının önemi yapılan araştırmalar sonucu ortaya konmuştur. "Zira sözlük kullanma bilincine erişen birey, bilinmeyen sözcük ve kavramları öğrendikten sonra cümle kurgusu bilgisiyle anlamlı cümleler kurabilecek düzeye gelecektir." (Zeytinkaya, 2014, 73) Sözlük kullanma alışkanlığını kazanan öğrencinin dil becerileri de hızla gelişecektir.

Göğüş hazırladığı Benim İlk Sözlüğüm adlı resimli sözlükte, sözlüğün amaçlarını ifade etmiştir.

"İşte bu sözlüğün amaçları:

1- Sözcüklerin anlamlarını açıkça öğretmek,

2- Yazımlarını göstermek,

3- Sözcükleri doğru okumaya ve söylemeye alıştırmak.

4- Kullanma yanlışlarından kurtarmak,

5- Küçük yaştan itibaren sözlük kullanmaya alıştırmaktır." (1996, 5'ten aktaran Koçmar, 2011, 50)

Bu amaçlardan yönelimle sözlük kullanımıyla sadece kelime dağarcığının gelişmediği aynı zamanda var olan bilgiyi pekiştirmek, bilgide hata varsa düzetilmesini sağlamak, konuşma, okuma ve yazma becerilerini geliştirmek gibi amaçlarının olduğunu ve bu becerilere katkı sağladığı görülmektedir.

Yılmaz (2010, 52), Türkiye Türkçesi Üzerine Araştırmalar adlı kitabında sözlüklerin sağladığı yararları şu şekilde sıralamıştır:

- Kelimelerin doğru yazımlarının öğrenilmesi,

- Kelimelerin vurgu ve tonlamaya uygun telâffuzlarının öğrenilmesi,

- Kelimelerin kökenlerinin öğrenilmesi,

- Kelimelerin anlamlarının öğrenilmesi,

- Anlam farklılıklarının kavranmasını geliştiren örnek cümlelerin verilmesi,

- Kelimelerin bağlam içindeki kullanımlarının dikkate alınarak ait olduğu dil bilgisel türün belirlenmesi,

- Eklerin (yapım ve çekim ekleri) türlerinin ve bağlam içinde yüklendikleri işlevlerin öğrenilmesi.

Daha önce verilen bilgileri de tasdikler nitelikte olan sözlüğün yararlarının sıralandığı bu çalışma ile sözlüğün sözcük öğretiminin birincil kaynağı olmanın yanı sıra dil bilgisi açısından sözcüğün doğru yazımını göstermesi ve olası telâffuz hatalarının önüne geçmesi bakımından önemli olduğu söylenebilir. Bunun yanında verilen farklı bağlamlarla sözcüklerin yeni anlamlar kazanabileceğini görmesi ve bu yeni anlamları da öğrenmesi açısından sözlük kullanımı dil öğrenimi ve öğretimi için önemlidir.

2.2.1. Yabancı Dil Öğretiminde Sözlük Kullanımı

Sözlükler, yabancı dil öğretiminde ders kitaplarından sonra öğrenci için en önemli yardımcı ders aracıdır. Yabancı dil öğrenirken sözcük dağarcığını geliştirmek için tercih edilen en eski ve en yaygın metotlardan biri de sözlük kullanımıdır. Sözlük kullanma alışkanlığı kazanmış bir yabancı dil öğrencisi bir sözcüğün öğrenilen dildeki karşılığına en hızlı şekilde ulaşır. Bununla birlikte sözlük kullanma yeterliğine ulaşmış yabancı dil öğrenen bir öğrencinin sözcük ve kavram dağarcığı geliştirdikçe cümle kurma becerisi de gelişecektir.

Georgia Üniversitesinde Joel Walz tarafından yürütülen Dil Öğreniminde İkincil Kaynak Olarak Sözlük adlı araştırmada sözcüklerin anlamın temelini oluşturduğu ve özellikle başlangıç seviyesinde sözcük bilgisinin dil bilgisi veya telaffuzdan daha önemli olduğu ifade edilmiştir. Çünkü Walz'a göre yanlış sözcük bilgisi yanlış anlamayı beraberinde getirir (1990, 81).

Walz, yabancı dil öğreniminde sözlüğün yaşam boyu öğrenmenin devamını sağlayacağını ve ilk dersten itibaren sözlük kullanımın dersin içinde olması gerektiğini(1990, 83) söylerken sözlük kullanımının önemini şu şekilde ifade etmiştir: "Sözlük kullanımı dil becerilerinin tamamını geliştirmek için ihtiyaç duyulan beceridir, belki de en önemlisidir." (1990, 81)

Walz (1990, 81), yaptığı araştırmada yabancı dil öğrenen öğrencilerin sözlük kullanma becerisine sahip olmaması durumda sözlüğün öğrencileri yavaşlattığını bu sebeple bağlamdan sözcüğün anlamının tahmin edilmesi yönteminin daha etkili olduğu görüşüne sahip öğretmenlerin de olduğunu belirtmiştir. Yeni yaklaşımları savunan uzmanların ise sözcüğün anlamının bağlamdan tahmin edilebilmesi için yine bağlamı oluşturan diğer

sözcüklerin de bilinmesinin mecbur olduğunu savunduklarını aktarmıştır. Bunun yanında Nemni ve Carter adlı pedagogların ise yabancı dil öğretiminde sözlük kullanımının geri planda bırakılmasını yanlış bulduklarını belirtmiştir.

Sözlüğün amaca uygun olarak seçilmesi, nasıl ve ne zaman kullanılacağının öğretilmesisözlük kullanımı için oldukça önemlidir. Bu noktada yabancı dil öğretmeni, öğrenilen dilde hedef kitlenin dil seviyesine uygun sözlüğü seçme hususunda öğrencilerine rehberlik etmek durumundadır.

Walz'e göre (1990, 82), öğretmenler içerik ve biçim açısından öğrencilerine uygun sözlüğü seçtikleri ve sözlüğü nasıl kullanacaklarını öğrettiği takdirde sözlük sıkıcı bir referans kaynağı olmaktan çıkacaktır.

Yabancı dil öğrenen öğrencilerin sözlüğü nasıl kullanacaklarını öğrenmeleri için öncelikle derslerde mutlaka etkin olarak sözlük kullanmaları gerekmektedir. Walz (1990, 82) de bu görüşü desteklemektedir: "Sözlüğün nasıl ve ne zaman kullanılacağını öğretmek isteyen öğretmenler mutlaka her derse sözlük getirmeyi zorunlu tutmalılar."

Derste okunan veya dinlenilen metinde bilinmeyen bir sözcük olması durumunda öğrenci öncelikle öğretmen rehberliğinde tahminde bulunmaya çalışmalı eğer tahmin doğru değilse sözlüğe başvurulmalıdır. Çünkü ders esnasında sözlük çok sık kullanıldığı takdirde öğrencinin derse karşı olan ilgisi azalabilir. Bunun yanında verilen ödevlerde sözlük kullanımı serbest bırakılmalı hatta teşvik edilmelidir. Çünkü yabancı dil öğreniminde ders dışı öğrenmelerde de sözlük ikincil en önemli kaynaktır.

2.2.2. Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Sözlük Kullanımı

Sözlük, sözcüklerin işlevsel ve biçimsel özelliklerini farklı şekillerde sıralayarak ve sınıflandırarak listeleyen; heceleme ve sesletimini ayrıntılarıyla gösteren, anlamlarını örneklerle ya da resimlerle açıklayan; zaman zaman kültürden kaynaklanan algılama sorunlarını ortadan kaldırmak için sözcükleri görsellerle destekleyen bir araç alarak değerlendirilebilir (Tüm, 2017, 257). Dil öğretimi sınıflarında sözcük öğretimi tekniklerinden biri olan sözlük kullanımı, Türkçeyi yabancı dil olarak öğretirken de kullanılan en eski ve yaygın tekniklerdendir. Sözlük aynı zamanda ders içi ve ders dışı çalışmalarda öğrenciye bağımsız öğrenme alanı oluşturmaktadır. Türkçe derslerinin dışında da sözlük kullanan öğrenci konuşmaya, okumaya ve yazmaya devam edebilecektir. Araştırmacılara göre öğrencilerin yabancı dilde yetkin ve

başarılı olmaları ile sözlük kullanımı arasında bağ vardır. (Christianson, 1997; Gonzalez, 1999; Lew, 2011'den aktaran Tüm, 2017, 257). Bu sebeple Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen öğrenciler doğru sözcükleri seçme ve doğru anlamlarına ulaşmada en önemli araç olan sözlüğü kullanma konusunda teşvik edilmelidir.

Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi alanı sözlük çalışmalarının hem tarihsel boyutu hem bilimsel çalışma boyutu bulunmaktadır. Türklerde sözlükçülük geleneği doğu ile kurulan ilişkilerden dolayı kökü eskiye dayanır. Bu durumun en önemli kanıtı da 11. yüzyılda Kaşgarlı Mahmud Tarafından yazılan Divan-ü Lügat-it Türk adlı isimli sözlüktür. Bu sözlük Araplara Türkçeyi öğretmek amacıyla Arapça yazılmış, söz varlığımızı gösteren, biçim bilgisini de içeren bir sözlüktür (Aksan, 1998, 115). Türkçenin yabancılara öğretimi için yazılan eserlerden ilki de Divan-ü Lügat-it Türk'tür (Barın, 2009, 122). Divan-ü Lügat-it Türk'ün yazılışından sonra da Türkçe sözlük çalışmaları devam etmiştir. Kitâbü'l-İdrak Li Lisanü'l Etrak ise 14. yüzyılda Ebu Hayyan Muhammed bin Yusuf tarafından yazılmış sözlük ve gramer kitabıdır. Arapça-Kıpçakça olarak hazırlanmıştır ve yazılış amacı Divan-ü Lügat-it Türk ile aynıdır. İsim ve fiiller karışık olarak verilip Arap alfabesine göre sıralanmıştır. Madde başları bazı durumlarda örnek cümlelerle desteklenmiştir (Özyetgin, 2001, 46-49'dan aktaran Akman, 2019, 26). Ali Şir Nevai ise 15. yüzyılda kaleme aldığı Muhakemetü'l Lugateyn isimli eseri ile Türkçenin Farsçadan üstün ve daha zengin olduğunu kanıtlamaya çalışmıştır (Akman, 2019, 29). Bu eserleri takip eden bir başka eser Cemaleddin Ebu Muhammed Abdullah ed-Türki tarafından kaleme alınan Arapça-Türkçe sözlük Bülgatü'l-Müştâk fî-Lûgati't-Türk ve'l-Kıfçak ise iki bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde isimler, ikinci bölümde ise fiiller yer almıştır.

Anadolu sahasında dil öğretiminde kullanılmak üzere Divan-ü Lügat-it Türk gibi mensur sözlüklerin yanında bir de manzum sözlükler hazırlanmıştır (Doğan Averbek, 2019). Manzum sözlükler, çocuklara yabancı dil öğretirken öğrenilen sözcüklerin daha kolay akılda tutulabilmesi için sözcükleri nazma uydurup şiirle öğretilmeyi amaçlamıştır. Çocukların şiir gibi ritimli metinleri okumaya istekli olmaları ve düz metinlere göre daha ilgi çekici olması açısından manzum sözlükler önemlidir (Uzun, 2021).

Bahsedilen eserler göstermektedir ki Türkçenin Yabancılara öğretimi ve bu alandaki sözlük çalışmaları köklü bir geçmişe dayanmaktadır. Günümüzde ise Türkçeyi

yabancılara öğretmek için hazırlanan sözlükler yok denecek kadar azdır. Çoğunlukla Türkçenin Yabancılara Öğretimi için yazılmış kaynak kitaplarında ve öğretim setlerinde kitap sonunda verilen sözlük bölümü ile yetinildiği ve bu bölümlerin yetersiz olduğu sözlük ihtiyacını karşılamadıkları gözlenmektedir. Alan yazında Türkçenin Yabancılara Öğretimi yaparken kullanılması amacıyla yazılmış sözlüklerimiz sınırlı sayıdadır (Tanrıkulu, Demirtaş, 2020, 139).

Alanyazın tarandığında Türkçenin Yabancı dil olarak öğretimi söz varlığı üzerine yapılan araştırmalar (Göktentürk 2016; Şenyiğit 2020) bulunmaktadır. Alanyazını tarandığında temeli sözlük olan akademik çalışmaların (Gür 1999; Berber 2012; Temizyürek ve diğ., 2015; Akman 2019; Küçük 2019; Mumcu 2020) çoğunlukla sözlük denemesi, sözlük modeli ya da ön modeli veya sözlük hazırlama ölçütlerini belirlemeye yönelik çalışmaları olduğu tespit edilmiştir. Sözlük modeli çalışmalarının haricinde, Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde sözlük ihtiyacını karşılaması beklenen basılı sözlükler (Öztürk 2015; Yılmaz 2018; Fidan ve diğ., 2020; Nurlu ve diğ., 2021; Nurlu ve diğ., 2022)de bulunmaktadır. Fakat mevcut sözlükler sınırlı olduğu ve ihtiyacı karşılayamadığı için Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen öğrenciler bu sözlüklerden ziyade çoğunlukla ana dili Türkçe olan öğrenciler için hazırlanan Türkçe sözlükleri kullanmaktadırlar. Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen çok uluslu öğrencilere uygun nitelikli, kapsamlı ve işlevsel sözlüklere ihtiyacı vardır (Tanrıkulu, Demirtaş, 2020, 135).

Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen öğrencilerin bireysel öğrenmelerini desteklemesi yönüyle sözlük kullanımının önemlidir bu sebeple Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi için seviyelere (A1-C2) uygun sözlüklerin hazırlanması gerekmektedir (Uğur, Azizoğlu, 2016, 165). Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenler için hazırlanacak olan sözlüklerin dil seviyelerine göre özelleştirilmesinin yanında sözlüklerin kalitelerinin arttırılması ve hizmet edeceği amaca göre çalışmaların yapılmasına ihtiyaç vardır (Tanrıkulu, Demirtaş, 2020, 146). Sözlüklerin seviyeye ve amaca uygun olması durumunda öğrencilerin dile karşı ilgileri ve derse karşı ilgileri ve katılımları artacaktır.

2.2.3. İlkokulda Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Sözlük Kullanımı

Bugün yabancı dil öğrenmek bir ayrıcalık olmaktan çıkıp gereklilik hâline gelmiştir. Yabancı dili, ana dili kadar yetkin bilen ve kullanan bireyler yetiştirmek eğitimde

öncelikler arasında yer almaya başlamıştır. Öğrenilen yabancı dilin veya dillerin ana dili seviyesine getirilebilmesi için dil öğretimine erken yaşta başlanması gerekir. Çocukların yabancı dili 12 yaşından önce öğrenmeye başlaması gerektiği araştırmacılar arasında kabul gören yaygın bir kanıdır (Hafız, 2015,159). Yabancı dil öğretiminin erken yaşta başlaması dilin ana dilin yeterliliğine yaklaşabilmesi için oldukça önemlidir. Yabancı dilin öğrenmeye başlandığı yaş kazanılacak yeterlilik düzeyini de belirlemektedir (Yatgın Gökbayrak, 2008, 47).

Eğitim sürecinde yaşın öğrenciye getirdiği üstünlükten kaynaklı bazı becerilerin daha kolay edinebildiği belli zaman dilimine kritik dönem denir. Yatgın Gökbayrak (2008, 46) dil ediniminde öğrenenin yaşı diğer tüm etmenlerden daha önemli olduğunu ve kritik yaş döneminin iki yaşından ergenlik çağına kadar sürdüğünü ifade etmiştir. Bazı araştırmacılar (Snow ve Hoefnagel-Hohle, 1978'den aktaran Krashen, 1979, 579) ise çocukların dil edinimi konusunda üstün olmadıklarını, kritik dönemden söz edilemeyeceğini sadece yabancı dili öğrenmeye erken başladıkları için yetkin bir seviyeye gelme olasılıklarının daha fazla olduğunu söylemiştir. Krashen (1979,574) ise ikinci dili öğrenen yetişkinlerin ve ergenlerin başlangıçta çocuklardan daha hızlı olduklarını fakat uzun vadede çocukların daha iyi olduklarını ifade etmiştir. Tüm bu görüşlere bakıldığında çocuklar yabancı dil öğrenirken ister yaşlarından dolayı daha kolay öğrenebiliyor olsun ister daha uzun bir sürece yayıldığı için daha yetkin seviyeye gelebiliyor olsun her koşulda yabancı dil öğretimi erken yaşta başlamalıdır sonucuna varılmaktadır.

Çocuklara yabancı dil öğretimi incelenirken ilk önce çocuk kavramını iyi anlamak gerekir. Çocuklar söz konusu ise onların kendilerine özel farklı bir düşün dünyaları olduğunu ve bu dünya içerisinde özel öğrenme şekilleri olduğu unutulmamalıdır. Çocuklar ve yetişkinler arasında bir dili öğrenirken farklılıklar mutlaka olacaktır. Yabancı dili öğretme şekli çocuğun gelişim düzeyine uygun olmalı ve çocuğa görelik gereği ilgisine, ihtiyaçlarına hitap eden eğitim ve öğretim araç gereçleriyle yapılmalıdır.

Suriye'den 2011 yılından itibaren aldığımız göçler, Suriyeli çocukların topluma ve eğitim sistemine uyumunu sağlama ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu ihtiyaç sonucunda Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile okul yaşı gelmiş Suriyeli ve göçmen çocukların Türk eğitim sistemine uyumunu kolaylaştırmak için Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), Hayat Boyu Öğrenme müdürlüğü bünyesinde yürütülen

Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi (PIKTES) oluşturulmuştur. Uyum önce yaşanılan toplumun dilini öğrenmek ile başlayacağı için göçmen çocuklara öncelikle Türkçe öğretmek amaçlanmış ve PIKTES kapsamında hazırlanmış olan Yabancı Uyruklu Öğrenciler İçin Türkçe kitabı hazırlanmıştır. Türkiye Maarif Vakfı, 49 ülkede okullarında okul öncesi, ilkokul, ortaokul, lise kademelerinde ve yükseköğretim kurumlarında Türkçeyi yabancı dil olarak öğretmektedir. TMV, öncelikle kendi eğitim kurumlarında Türkçe derslerini uluslararası dil öğretimi standartlarına göre planlanmakta ve en az B2 seviyesinde Türkçeyi kullanma becerisiyle mezun öğrenciler yetiştirmeyi hedeflemektedir. Bu hedef doğrultusunda Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Programı'na uygun olarak okul öncesinden lise son sınıfa her kademeye özel hem örgün hem de yaygın öğretimi kapsayan Maarif Türkçe Kitap Setleri hazırlamıştır. Hem aldığımız göçlerle hem de Türkiye Maarif Vakfı'nın kurulmasıyla yurt içinde ve yurt dışında Türkçenin yabancı dil olarak çocuklara öğretimi çalışmalarına verilen ilgi ve önem artmış bunun sonucunda ders kitabı, yazımı çalışmaları yaygınlaşmıştır. Fakat hâlâ ders kitaplarını destekleyecek Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen çocukların öğrenme süreçlerini yaşlarına uygun hâle getirecek ders araç gereçlerinin üretimine ihtiyaç olduğu görülmektedir.

Sözcük, kendimizi ifade etmemizi sağlayan anlatma birimidir. Kantemir (1997, 178) sözcüğün tanımını "anlam taşıyan ve cümlenin kurulmasında etken rol oynayan ses ya da ses topluluğu" şeklinde yapmıştır. Demirel ise, (2013, 287) sözcüğü "anlama ve anlatma etkinliği olan dilin anlamlı ses veya ses birlikleri" şeklinde tanımlamıştır. Söz varlığı hem anlatma hem anlama için önemlidir. Kaç yaşında olursak olalım duygu, düşünce ve hayaller sözcükler yoluyla anlatılır ve anlaşılır. Söz varlığı ne kadar geniş olursa kişi kendini o kadar rahat bir şekilde ifade edebilir. Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde de söz varlığı büyük önem taşır çünkü öğrenci öğrendiği kurallar vasıtasıyla doğru konuşup doğru yazabilir fakat kuralları yalnızca sözcükleri kullanarak uygulayabilir. Belli bir söz varlığına sahip olmadan kendimizi ifade edebilmemizin bir yolu yoktur, sözcük bilgisi olmadan dil bilgisine hâkim olmak mümkün değildir. İlkokul seviyesindeki çocuklara Türkçenin yabancı dil öğretiminde de söz varlığına önem verilmeli ve dinleme, konuşma, okuma, yazma, dil bilgisi becerileriyle birlikte geliştirilmelidir. Çünkü tüm bu becerileri geliştirebilmek için söz varlığına ihtiyaç vardır. Hicks'in (1959, 29) yapılan

çalışmalardan aktardığına göre varsayılanın aksine çocuklar yabancı dilde sözcük öğrenirken o kadar da hızlı ve kolay ilerleyemezler ders içinde sık sık ve birden fazla öğretilen sözcüklerin tekrarının yapılması gerekir. Bu sebeple mutlaka sözcük çalışmalarına önem verilmelidir.

Sözcük öğretiminin en temel kaynağı sözlükleri ilkokul öğrencilerine Türkçeyi yabancı dil olarak öğretirken de kullanmak gerekir. Amerika'da Illinois Üniversitesinde Edward William Dolch (1930, 670) tarafından yürütülen bir araştırmada 780 okul müdürüne ulaşılmış ve ilkokul öğrencilerinin sözlük kullanımı ile ilgili görüşleri sorulmuş. Araştırmaya katılan okul müdürlerinin 104'ü ilkokulda sözlük kullanımına gerekçe olarak "Sözcük dağarcığını genişletmek için." ve "Bağımsız öğrenmelerde öğrenciye yardım eder." cevaplarını vermişlerdir. Anşin de (2006, 19) sözlük kullanımının temel sözcükleri ve yapıları öğrenme ve geliştirmede yardımcı olduğunu bu sebeple çocuklara imkanlar dahilinde yabancı sözlük aldırmak gerektiğini ifade etmiştir. Tanrıkulu ve Demirtaş ise (2020, 139) Türkçenin Yabancılara öğretiminde sözcük bilgisi kadar sözcüklerinin anlamının bilinmesinin de önemli olduğunu bu sebeple öğrencilerin sözcük öğrenme konusundaki ilgi, ihtiyaç ve yetenekleri kullanacakları sözlüklere de etki ettiğini belirtmişlerdir. Bu görüşü Walz'in (1990, 85) sözlüğün sözcük dağarcığı ve verdiği bağlamlar öğrenciye uygun olmalıdır ifadesi de desteklemektedir.

İlkokul öğrencileri Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenirken dil becerilerinin gelişimine katkı sağlamak ve sözcük bilgisini arttırmak için ilgi, ihtiyaç ve düzeylerine uygun sözlükle buluşturulurken bu aracı kullanmaya teşvik edilmesi ve sözlük kullanmayı öğrenmesi de önemlidir (Kurt, 2019, 85). Çocuklara sözcük öğretiminin ilkeleri arasında "Çocuklara gelişim süreçlerine uygun olarak sözlükleri nasıl kullanacakları öğretilmelidir." (Sarıçoban, Takkaç, 2019, 87) maddesi de bu görüşü destekler niteliktedir. Walz (1990, 82) öğrencilerin içerik ve biçim açısından kendilerine uygun sözlükle karşılaştıkları ve öğretmenlerinin sözlüğü nasıl kullanacaklarını öğrettiği takdirde sözlüğün sıkıcı bir referans kaynağı olmaktan çıkacağını savunmuştur. Ana dilinde ilk okuma yazma süreçlerinden geçen bir ilkokul öğrencisinin eş zamanlı olarak Türkçeyi yabancı dil olarak öğrendiği düşünülürse söz varlığının gelişimi için yaşlarına ve seviyelerine uygun, sözcük öğrenimlerini kolaylaştıracak, ilgilerini çekecek, çocuğun dünyasına hitap eden sözlüğe ve bu sözlüğü nasıl kullanacaklarını öğrenmeye ihtiyaçları vardır.

2.3. Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Programı'nda Sözcük Öğretimi

Yabancı dil öğretirken sözcük öğretimiyle ilgili en önemli hususlardan birisi sözcüğün hangi seviyede öğretileceğini belirlemektir. Günümüzde Avrupa ülkeleri dillerini yabancı dil olarak öğretirken Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metnini (CEFR) temel alarak sözcükleri seviyelere göre ayırmaktadır. Avusturya, Almanya ve İsviçre, Almanca öğretimi için "Profile Deutsch"; Cambridge Üniversitesi, British Council ve Englishuk ise İngilizce için "English Profile"; Fransızca için ise "Le Niveau B2-2004" ve "Le Niveau A1-2006" adlı çalışmalarla (Coşkun ve diğ., 2011'den aktaran Aslan, 2015, 194) sözcük öğretiminde standartlaştırılmaya gidilmiştir. Türkçe için ise Türkiye Maarif Vakfı (TMV) tarafından Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metni (CEFR) esas alınarak hazırlanan Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Programı (TYDOÖP) ile seviyelere göre bir ölçü yakalanmıştır.

TYDOÖP'de A1, A2, B1, B2 ve C1 seviyelerinde kademelere göre temalar oluşturulmuştur. TYDOÖP'nin okul öncesi kademesi temaları başlangıç (A1 öncesi); ilkokul kademesi temaları A1; ortaokul kademesi temaları A1 ve A2; lise kademesi temaları A1, A2, B1, B1+ B2 ve C1 seviyelerinden oluşmaktadır ve temalarda sarmal programlama yaklaşımı benimsenmiştir. TMV tarafından hazırlanan TYDOÖP'nin (2020, 26) başlangıç seviyesini (A1 öncesi) içeren okul öncesi kademesi temaları Tablo 6'da verilmiştir:

Tablo 6: TYDOÖP Okul Öncesi Kademesi Temalar

Tema Kapsamı	**36-48 Ay** **Başlangıç 1**	**49-60 Ay** **Başlangıç 2**	**61-72 Ay** **Başlangıç 3**
1. Selamlaşma, Tanışma ve Vedalaşma	Merhaba	Merhaba	Merhaba
2. Sınıf ve Okul	Sınıfım	Sınıfım	Okulum
3. Aile ve Ev	Ailem	Ailem ve Evim	Ailem ve Evim
4.Renkler ve Şekiller	Renkler ve Şekiller	Renkler ve Şekiller	Renkler ve Şekiller

5.Yiyecekler ve İçecekler	Acıktım	Acıktım	Acıktım
6.Vücudumuz	Kendimi Tanıyorum	Kendimi Tanıyorum	Kendimi Tanıyorum
7.Giysiler ve Mevsimler	Giysilerim	Giysiler ve Mevsimler	Giysiler ve Mevsimler
8.Hayvanlar ve Doğa	Doğayı Tanıyorum	Doğayı Tanıyorum	Doğayı Tanıyorum
9.Oyuncaklar	Oyuncaklarım	Oyuncaklarım	Oyuncaklarım
10.Meslekler	Meslekleri Tanıyorum	Meslekleri Tanıyorum	Meslekleri Tanıyorum

Türkiye Maarif Vakfı. 2020. **Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretim Programı.** İstanbul: TMV Yayınları, 26.

TYDOÖP'nin okul öncesi program yapısı ve temaları incelendiğinde her yaşta aynı temaların işlendiğini görüyoruz. Bu da sarmallığın ne kadar sık uygulandığını göstermektedir.

TYDOÖP'nin (2020, 27) A1 seviyesini içeren ilkokul kademesi temaları Tablo 7'deki gibidir:

Tablo 7: TYDOÖP İlkokul Kademesi Temalar

	A1.1	**A1.2**	**A1.3**	**A1.4**
	7 Yaş	**8 Yaş**	**9 Yaş**	**10 Yaş**
Başlangıç	Merhaba			
1. Tema	Haydi Tanışalım	Merhaba	Canım Arkadaşım	Hoş Geldin Arkadaşım
2. Tema	Benim Sınıfım	Okulumuz	Ne Yapmayı Seviyorsun?	Doğum Günün Kutlu Olsun
3. Tema	Ailem	Ben ve Ailem	Bugün Hava Güneşli	Sanat Sokağı
4. Tema	Odada Ne Var?	Ne Yapıyorsun?	Harika Bir Gün	Güzel İfadeler

5. Tema	Haydi Kahvaltıya	Bul Bakalım Nerede?	Birlikte Yaşıyoruz	Sağlıklı Yaşam
6. Tema	Vücudumuz	Bir Günüm	O Bir Kahraman	Büyük İcatlar
7. Tema	Gökyüzüne Bak	Nereye? Ne ile?	Önce Alışverişe Sonra Pikniğe	Bana Masal Anlat
8. Tema	Benim Elbiselerim	Acıktım	Yaşam Alanlarımız	Kutlamalar
9. Tema	Oyun Parkım	Geçmiş Olsun	Oyun Zamanı	Şehirler ve Ülkeler
10. Tema	Meslekler	Penceremde Bir Kuş	Doğayı Keşfet	Gezelim Görelim

Türkiye Maarif Vakfı. 2020. **Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretim Programı.** İstanbul: TMV Yayınları, 27.

TYDOÖP'nin ilkokul kademesi program yapısı ve temaları incelendiğinde okul öncesi gibi tamamen aynı sırayla ilerlemese de temaların genişleyerek ve çeşitlenerek tekrar ettiği görülmektedir.

TYDOÖP'nin (2020, 30) A1 ve A2 seviyesini içeren ortaokul kademesi temaları Tablo 8'deki gibidir:

Tablo 8: TYDOÖP Ortaokul Kademesi Temalar

	A1	**A2.1**	**A2.2**	**A2.3**
1. Tema	Merhaba	Yeni Arkadaşlar	Haberin Var Mı?	Hayatın İçinden
2. Tema	Haydi Okula	Bir Planım Var	Rakip Değil Arkadaş	Yakışanı Seç
3. Tema	Güzel Ailem Güzel Evim	Güne Merhaba	Mutfakta Biri Mi Var?	Sanat Sokağı
4. Tema	Bir Günüm	Çarşı Pazar	Tebrikler	İyi Bayramlar
5. Tema	Benim Şehrim	Renkli Dünyam	Astronot Olsam	Sağlıklı Yaşam
6. Tema	Alışveriş	Dikkat Dikkat	Zaman	Son Dakika

	Zamanı		Makinesi	
7. Tema	Hava Nasıl?	Mevsimler ve Dünyamız	Doğadaki Dostlarımız	Kendini Keşfet
8. Tema	Geçmiş Olsun	Sağlık Elimizde	Ülkeler ve İnsanlar	Dünyanın Renkler
9. Tema	Mutlu Günüm	Bir Varmış Bir Yokmuş	Sanatın Dili	Doğaya Kulak Ver
10. Tema	Tatil Planım	Akıllı Robotlar	Dünyamız ve Uzay	Tatil Başlıyor

Türkiye Maarif Vakfı. 2020. **Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretim Programı.** İstanbul: TMV Yayınları, 30.

TYDOÖP'nin ortaokul kademesi program yapısı ve temaları incelendiğinde ilk kez ortaokulda Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenmeye başlayacak öğrenciler için A1 seviyesinden başlatılmıştır. A1 seviyesi bir senede tamamlanmış A2 seviyesi üç seneye bölünmüştür. A1 seviyesi ile üç seneye bölünen A2 seviyesi arasında sarmallık görülmektedir. A2 seviyesi içerisinde ise sarmal daha sıkı şekilde tasarlanmıştır.

TYDOÖP'nin (2020, 30) A1, A2, B1, B1+, B2, C1 seviyesini içeren lise kademesi temaları Tablo 9'daki gibidir:

Tablo 9: TYDOÖP Lise Kademesi Temalar

	A1	**A2**	**B1**	**B1+**	**B2**	**C1**
1. Tema	Tanışalım	Tatil Dönüşü	Dostluk Köprüsü	Ben, Arkadaşlarım ve Çevrem	Dünyayı Dönüştürenler: Olaylar, Olgular, Kişiler	İletişim
2. Tema	Sınıftayız	Hafta Sonu Planın Ne?	Hayatın İçinden	Birlikte Yaşıyoruz	Mecazların Dünyası	Eğitim: Öğrenmeyi Öğrenmek
3. Tema	Ailem ve Evim	Bir Günüm	Eğlence Zamanı	Şimdi Haberler	Bir Açık Hava Müzesi: Anadolu	Her Şeyin Başı Sağlık
4.	Bir Günüm	Şimdi	Afiyet	Dünya Bir	Kariyer	Gençlik Ne Güzel

Tema		Haberler	Olsun	Sahne	Planım	Şey
5. Tema	Şehir Gezisi	Dedemin Mesleği Bana Göre Mi?	Doğaya Kulak Ver	Büyük Buluşlar Çılgın Mucitler	Türkiye'de Öğrenci Olmak	Ülkeler Arası Yolculuk ve Göç
6. Tema	Çarşı Pazar	Hayat Birlikte Güzel	Dostluk Kazansın	Kıyafetler ve Renkler	Geleceğin Dünyası	Küresel Isınma
7. Tema	Bugün Hava Nasıl?	Akıllı İletişim	Teknoloji Çağı	İnsanlar ve Mekânlar	Kültür Atlası	Geçmişten Günümüze
8. Tema	Geçmiş Olsun	Spor Yapıyorum Sağlıklı Besleniyorum	Evvel Zaman İçinde	Kıssadan Hisse	Sular Isınıyor	Bilim ve Teknoloji
9. Tema	Davetlisiniz	Bir Hikâyem Var	Kendini Keşfet	Bayramınız Kutlu Olsun	Kitap Kurdu	Kültürler Arasında
10. Tema	Tatil Planım	Gezi-Yorum	Sanal Dünya, Sanal İletişim	Doğayı Keşfediyorum	Müziğin Dünyası Notaların Dili	Sanatın Dili

Türkiye Maarif Vakfı. 2020. **Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretim Programı.** İstanbul: TMV Yayınları, 32.

TYDOÖP'nin lise kademesi program yapısı ve temaları incelendiğinde ilk kez lisede Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenmeye başlayacak öğrenciler ve örgün öğretimden bağımsız Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen yetişkinler için A1 seviyesinden başlatılmıştır. Lise kademesinde bazı temaların çeşitlenerek her seviyede tekrar ettiğini fakat okul öncesi, ilkokul ve ortaokul kademelerindeki gibi sarmallık olmadığı görülmektedir.

Sözcük öğretimi açısından TYDOÖP'nin tema tabloları incelendiğinde temanın içeriği etrafında toplanan ve kazanımları karşılayan sözcükler örnek cümlelerle beraber verilmiştir.

TYDOÖP'de (2020, 126) tema tablolarında sözcük ve dil ifadeleri Tablo 10'daki gibi sunulmaktadır:

Tablo 10: TYDOÖP İlkokul Kademesi A1.1 Seviyesi Tema Örneği

7 YAŞ GRUBU - A1 (A1.1.)	
3. TEMA **Ailem**	
Söz Varlığı	**Dil İfadeleri**
- oda, tuvalet, bahçe, mutfak, banyo, ev, salon - dede, nine, anne, baba, kız kardeş, erkek kardeş - yaşlı, genç - çiçek, kedi, köpek; su	- Bu kim? - Bu benim babam. - Bu benim annem/ dedem/ kardeşim… *** - Anne nerede? - Anne burada/mutfakta. - Dede nerede? - Dede bahçede. *** Burası mutfak/ bahçe/ ev/ tuvalet. *** Lütfen otur / kalk! Gir, çık! Girebilir miyim?/Çıkabilir miyim? Evet/Tabii/Olur. Teşekkür ederim. Pencereyi açabilir miyim/misin? Oturabilir miyim? /Kalkabilir miyim? Evet, tabii.

Türkiye Maarif Vakfı. 2020. **Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretim Programı.** İstanbul: TMV Yayınları, 126.

TYDOÖP, sarmal programlama yaklaşımını benimsediği için sözcükler farklı yaş ve kademelerde devamlı üstüne yeni sözcükler eklenerek tekrar etmektedir. Böylelikle kolaydan zora, ayrıntıya inerek ilerleyen bir sözcük öğretimi gerçekleştirilmektedir:

Tablo 11: TYDOÖP İlkokul Kademesi A1.2 Seviyesi Tema Örneği

8 YAŞ GRUBU - A1 (A1.2.)	
3. TEMA **Ben ve Ailem**	
Söz Varlığı	**Dil İfadeleri**
Temel akrabalık adları: anne, baba, kız kardeş, erkek kardeş, dede, nine, ağabey (abi), abla. Temel meslek adları: doktor, mühendis, öğretmen, hemşire, polis, manav, şoför, çiftçi, garson, aşçı, oyuncu …	- Bu kim? - Kendini tanıt./Aileni tanıt. - Bu benim babam. Babam öğretmen. Babam … yaşında. Annem doktor. Annem … yaşında. Babam okulda çalışıyor. Annem hastanede çalışıyor. Benim ailem beş kişidir. İki kardeşim var. *** - Kaç kardeşin var? - Üç kardeşim var.

okul, hastane, lokanta… Sayılar: 1'den 100'e kadar sayılar.	*** - Kaç yaşında? *** - Merhaba, ben Ahmet. Sekiz yaşındayım. Benim iki kardeşim var. Biri kız biri erkek. - Bu kim? - Nerede çalışıyor? - O ne yapıyor? - Doktor, muayene ediyor. Hastanede çalışıyor. - Öğretmen ders anlatıyor. Okulda çalışıyor. - Mühendis, çizim yapıyor. Fabrikada çalışıyor. - Aşçı yemek yapıyor. Lokantada çalışıyor.

Türkiye Maarif Vakfı. 2020. **Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretim Programı.** İstanbul: TMV Yayınları, 138.

Örnek verilen iki temada da görüldüğü gibi aynı konu etrafındaki sözcükler ve dil ifadeleri genişleyerek tekrar edilmiştir. Böylelikle hem önceden öğrenilen sözcükler ve dil ifadeleri hatırlatılmak hem de eski bilgilerin temelinde yeni sözcük ve dil ifadeleri öğrenmeler gerçekleştirmek istenmektedir.

3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın deseni, veri kaynakları, verilerin toplanması ve analizi hakkında bilgi verilmiştir.

3.1. Araştırma Deseni

Türkçeyi yabancı dil olarak öğreten öğretmenlerin ilkokul öğrencilerinin kullanacağı sözlükte bulunması gereken özelliklere yönelik görüşlerinin neler olduğunu tespit edip bu tespitlerden yola çıkarak bir sözlük modeli ortaya koymayı amaçlayan bu araştırma "nitel araştırma" yöntemiyle hazırlanmıştır. "Nitel araştırma denildiğinde, kısaca, herhangi bir şekilde istatistiksel prosedürler ya da başka bir sayısal araç olmaksızın bulguların üretildiği araştırma anlaşılabilir." (Altunışık, ve diğ., 2005, 238)

Araştırma, nitel bir araştırma yöntemi olan durum çalışması ile gerçekleştirilmiştir. Durum çalışması, bilimsel sorulara cevap aramada kullanılan ayırt edici bir yaklaşım olarak görülmektedir (Büyüköztürk ve diğ., 2020). Yin (1984) durum çalışması yöntemi ile yapılan araştırmalarda nasıl ve niçin sorularına odaklanıldığını belirtmiştir.

Araştırma kapsamında Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde ilkokul öğrencileri için hazırlanacak sözlüğün biçimsel ve işlevsel özelliklerinin tespit edilebilmesi amacıyla yurt içinde ve yurt dışında bu alanda görev yapan Türkçe öğretmenleriyle görüşmeler yapılmıştır.

3.2. Veri Kaynakları

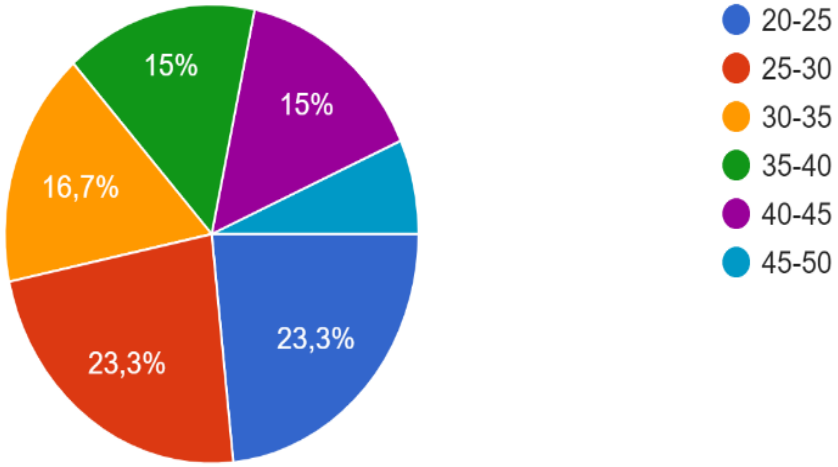
Bu araştırmada, Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen ilkokul öğrencilerine hazırlanacak sözlüğün biçimsel ve işlevsel özelliklerini belirlemek ve bir model oluşturabilmek için Türkçeyi ilkokul öğrencilerine yabancı dil olarak öğreten öğretmenlerle görüşmeler yapılmıştır. Araştırmanın katılımcılarının belirlenmesinde

maksatlı olarak bilgi açısından zengin kişilerin seçildiği (Creswell, 2017) amaçlı örneklem stratejisi kullanılmıştır.

3.2.1. Katılımcılar

Araştırma sürecinde yurt içinde ve yurt dışında Türkçeyi ilkokul öğrencilerine yabancı dil olarak öğreten 60 alan uzmanı öğretmene ulaşılmıştır.

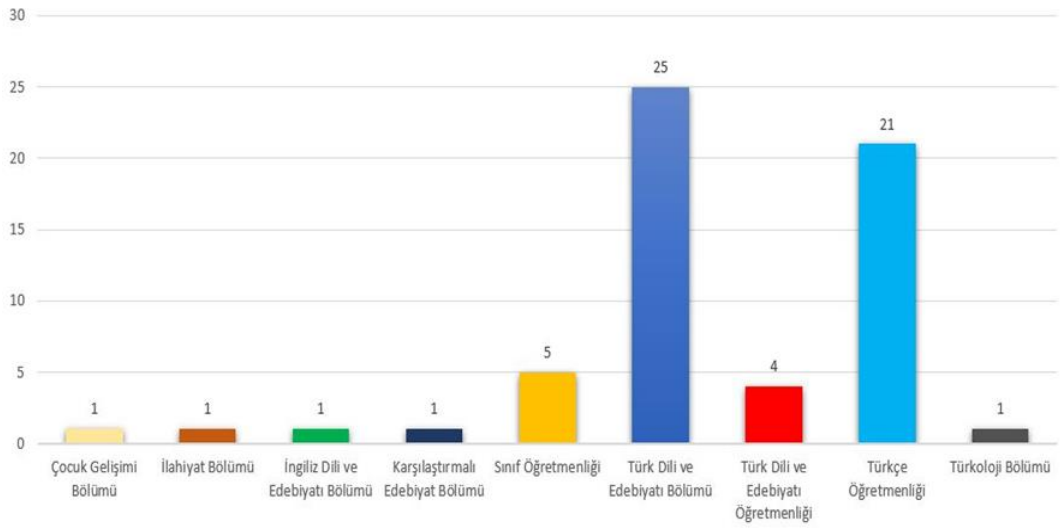
Katılımcıların yaşlarına ilişkin bilgiler **Grafik 1**'de belirtilmiştir.

Grafik 1. Katılımcı Öğretmenlerin Yaş Dağılımı

Grafik 1'e göre araştırmaya katılan öğretmenlerin %23,3'ü 20-25 yaş, %23,3'ü 25-30 yaş, %16,7'si 30-35 yaş, %15'i 35-40 yaş, %15'i 40-45 yaş, %6,7'si 45-50 yaş aralığındadır.

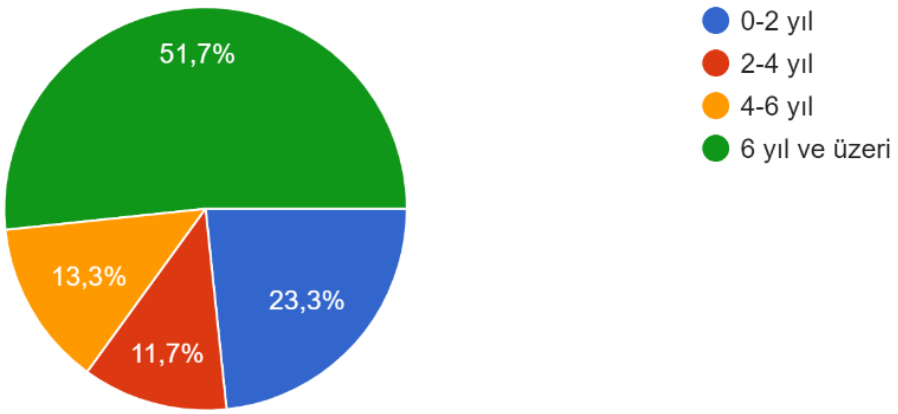
Araştırmaya katılan öğretmenlerin mezun oldukları lisans bölümlerine ilişkin bilgiler **Grafik 2'de** belirtilmiştir:

Grafik 2. Katılımcı Öğretmenlerin Lisans Mezuniyetleri

Grafik 2'ye göre araştırmaya katılan öğretmenlerin 25'i Türk dili ve edebiyatı, 21'i Türkçe öğretmenliği, 5'i sınıf öğretmenliği, 4'ü Türk dili ve edebiyatı öğretmenliği, biri karşılaştırmalı edebiyat, biri Türkoloji, biri çocuk gelişimi, biri ilahiyat, biri İngiliz dili ve edebiyatı lisans mezunu olarak belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin mesleki kıdemleri **Grafik 3'te** verilmiştir:

Grafik 3. Katılımcı Öğretmenlerin Mesleki Kıdemleri

Grafik 3 incelenip araştırmaya katılan öğretmenlerin mesleki kıdemlerine bakıldığında %51,7'sinin 6 yıl ve üzeri süreyle görev yaptıkları görülmektedir. Bu bilgiden yola çıkarak araştırmaya katılan öğretmen grubunun yarısından fazlasının Türkçenin yabancılara öğretimi alanında saha tecrübesine sahip öğretmenlerden oluştuğu söylenebilir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin dünyanın farklı ülkelerinde görev yaptığı ve bu ülkelerin Afganistan, Arnavutluk, Cibuti, Çad, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Etiyopya, Gabon, Gambiya, Gine, Gürcistan, Hollanda, Irak, Kazakistan, Kırgızistan, Kosova, Kuzey Makedonya, Mali, Mısır, Moritanya, Pakistan, Senegal, Somali, Sudan, Tacikistan, Togo, Türkiye olduğu belirlenmiştir.

Araştırma kapsamında görüşme yapılan katılımcıların gönüllü olmasına dikkat edilmiştir. Katılımcılara öncesinde görüşmedeki istedikleri soruyu yanıtsız bırakabilecekleri, görüşmeyi istedikleri zaman sonlandırabilecekleri ve görüşmenin ardından bilgilerin gizli kalacağı söylenmiştir.

3.3. Verilerin Toplanması

Bu araştırmanın verileri yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile toplanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği Türnüklü (2000, 547) tarafından şu şekilde açıklanmıştır:

> "Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği, yapılandırılmış görüşme tekniğinden biraz daha esnektir. Bu teknikte, araştırmacı önceden sormayı planladığı soruları içeren görüşme protokolünü hazırlar. Buna karşın araştırmacı görüşmenin akışına bağlı olarak değişik yan ya da alt sorularla görüşmenin akışına bağlı olarak değişik yan ya da alt sorularla görüşmenin akışını etkileyebilir ve kişinin yanıtları açmasını ve ayrıntılandırmasını sağlayabilir. Eğer kişi görüşme esnasında belli soruların yanıtlarını başka soruların içerisinde yanıtlamış ise araştırmacı bu soruları sormayabilir."

Gidişata göre düzenlenebiliyor olması ve daha ayrıntılı bilgi edinme imkânı sunması açısından yarı yapılandırılmış görüşme tekniği seçilmiştir. Bu kapsamda Türkçeyi yabancı dil olarak öğreten öğretmenlerin ilkokul öğrencilerinin kullanacağı sözlükte bulunması gereken özelliklere yönelik görüşlerini belirlemek için veri toplama aracı olarak tez danışmanı yardımıyla araştırmacı tarafından yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşme formu ekte sunulmuştur (Ek 1). Görüşme formunda yer alan soruların geçerliliğini ve uygunluğunu artırmak için iki alan uzmanından görüş alınmıştır. Alan uzmanlarının görüşü göz önünde bulundurularak sorular üzerinde gerekli güncellemeler yapılmıştır.

Araştırmanın yürütülmesi için öncelikle Yıldız Teknik Üniversitesine etik izin başvurusu yapılmıştır. Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurul Komisyonunun 23.12.2021 tarih ve 20211200129 numaralı etik kurulu kararı ile gerekli izin alınmıştır. Araştırma Türkiye Maarif Vakfı bünyesinde görev yapan Türkçe öğretmenleriyle yürütüleceği için Türkiye Maarif Vakfı Başkanlığına dilekçe

ile araştırma izni başvurusu yapılmıştır. Türkiye Maarif Vakfı İnsan Kaynakları Daire Başkanlığının 21.01.2022 tarih 93753729-2101 sayılı izni ile araştırmanın Türkiye Maarif Vakfı bünyesinde görev yapan Türkçe öğretmenlerine de uygulanması uygun görülmüştür.

Çevrim içi ortamda Google Forms üzerinden geliştirilen 25 maddelik bir görüşme formu vasıtasıyla Türkçeyi yabancı dil olarak öğreten öğretmenlerin görüşleri toplanmıştır.

3.4. Verilerin Analizi

Araştırmaya katılan Türkçeyi yabancı dil olarak öğreten öğretmenleriyle yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler sonucunda elde edilen verilerin çözümünde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır.

Altunışık ve diğ., (2005, 258)'ne göre

> "İçerik analizi; dokümanların, mülakat dökümlerinin ya da kayıtlarının karakterize edilmesi ve karşılaştırılması için kullanılan bir tekniktir. Amacı, katılımcıların görüşlerinin içeriklerini sistematik olarak tanımlamaktır. Böylece, içerik analizi, araştırmacıyı toplanan verilere aşina etmekte ve ayrıca verilerin daha ileri analizleri için kullanılmasını kolaylaştırmaktadır."

Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen ilkokul öğrencilerinin kullanacağı sözlükte bulunması gereken özelliklere yönelik öğretmen görüşlerine dayanan bu araştırmada çıkarımların nesnel ve sistemli olması için içerik analizi yöntemi seçilmiştir.

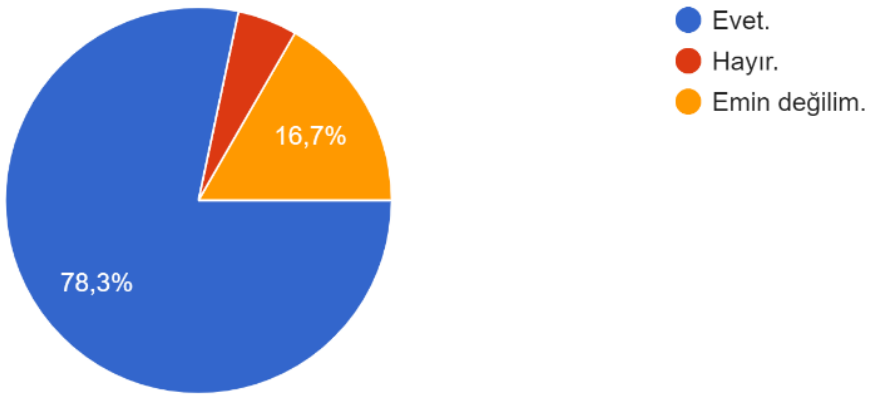
Bu araştırmada elde edilen veriler kategorilere ayrılarak bulgular kısmında verilmiştir. Katılımcı öğretmenler, görüşme sırasına göre 1'den 60'a kadar "Ö1, Ö2, Ö3…" şeklinde kodlanmışlardır. Bu kapsamda Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen ilkokul öğrencilerinin kullanacağı sözlüğün taşıması gereken özelliklerle ilgili tespit edilen öğretmen görüşleri betimsel analiz ile daha önceden belirlenen 6 başlık altında özetlenmiş ve yorumlanmıştır.

4. BULGULAR

Bu bölümde araştırmaya katılan Türkçeyi yabancı dil olarak öğreten 60 öğretmenin yarı yapılandırılmış görüşme sorularına verdikleri cevapların değerlendirilmesi sonucunda ulaşılan bulgulara ve yorumlara yer verilmiştir. Bulgular, ilgili başlık altında grafikler hâlinde sunulmuştur. Her grafiğin altına öğretmen görüşlerinden alıntı yapılmış verilerin açıklaması ve yorumlaması yapılmıştır.

4.1. İlkokul Kademesinde Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğreten Öğretmenlerin Sözlük Kullanımının Önemine İlişkin Görüşleri

Araştırmaya katılan öğretmenlerin sözlük kullanımının önemine ilişkin görüşleri Grafik 4'te verilmiştir:

Grafik 4. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Sözlük Kullanımının Önemine İlişkin Görüşleri

Elde edilen bulgular neticesinde Grafik 4'te araştırmaya katılan öğretmenlerin %78,3'ü ilkokul öğrencilerine Türkçeyi yabancı dil olarak öğretirken sözlük

kullanımının önemli olduğunu, %16,7'si sözlük kullanımının önemi hakkında emin olmadığını, %5'i ise sözlük kullanımının önemli olmadığını düşünmektedir. Öğretmenlerden sözlük kullanımının önemli olduğunu düşünenlerden (%78,3) Ö1, Ö16 ve Ö23 sözlüğün ders dışı öğrenmelere katkı sunacağını, kolay ulaşılan bir araç olduğunu dile getirmişlerdir:

> *Ö1- Çünkü öğrencilerin, gördükleri kelimelerin anlamlarına istedikleri zaman ulaşabilmelerinin dil öğrenim süreçleri açısından önemli olduğunu düşünüyorum.*
>
> *Ö16- Çünkü ulaşabileceği en yakın materyallerden biridir.*
>
> *Ö23- Çünkü öğrenci sınıf ortamı haricinde de aklına takılan sözcüklere kendisi de bakabilmeli. Öğrenci kendi ulaştığı sözcüğü daha kolay öğrenebilir. Sözlük kullanmak da dil öğretiminde önemli bir beceridir.*

Katılımcı öğretmenlerden Ö3, Ö10, Ö26, Ö29, Ö33 ve Ö49 ilkokul öğrencilerine Türkçeyi yabancı dil olarak öğretirken sözlük kullanımının önemli olduğunu çünkü bireysel öğrenmelere katkı sağladığını ifade etmiştir:

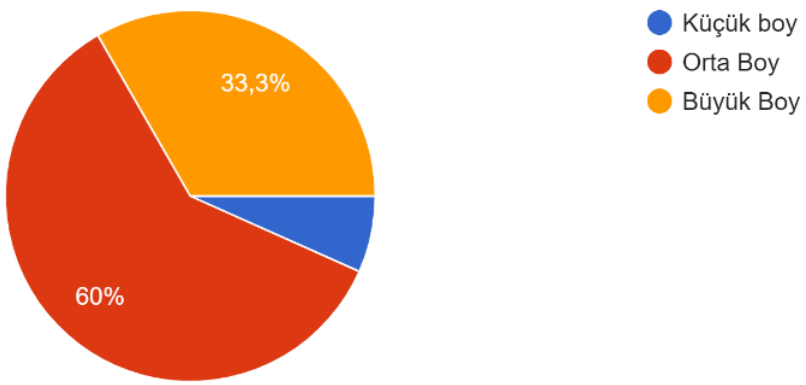
> *Ö3- Sözlük kullanım becerisi dili bireysel olarak öğrenme ve geliştirmede büyük rol oynar. Bireyin bağımsız öğrenimine katkıda bulunur.*
>
> *Ö10- Sözlük kullanımı önemlidir. Öğretmenin ilgili kelime ilgili her zaman görsel temin edebilmesi mümkün olamayabilir. Ayrıca öğrencinin kendi kendine öğrenme gerçekleştirebilmesi için sözlük kullanımı gereklidir.*
>
> *Ö26- Öğrenci yeni karşılaştığı bir kelimeyi merak ettiğinde sözlükten bakabilsin diye elbette ki önemlidir. Nihayetinde dil öğretimi sınıfla ve öğretmenle sınırlı değildir.*
>
> *Ö29- Hedef yaş grubunun sözlük kullanımına alışması ve bireysel çalışma yapabilmesi için.*
>
> *Ö33- Öğrencinin temada karşılaştığı kelimeyi kendisinin araştırması ve öğrenmesinin daha kalıcı olacağına inanıyorum.*
>
> *Ö49- Derste gördükleri kelimeleri evde tekrar etmeleri ve diğer kelimelere meraklarını uyandırmak için.*

Sözlük kullanımının önemli olduğunu düşünen öğretmenlerden Ö2, Ö4, Ö27, Ö31, Ö35 ve Ö36 sözlüğün sözcük öğrenimini kolaylaştırdığını söylemişlerdir:

> *Ö2- Diğer materyaller sınırlı sayıda kelime öğretebiliyor.*
> *Ö4- Öğrencilerin cümle düzeyine geçmeden önce kelimeleri ezberlemeleri önemli.*
> *Ö27- Kelime dağarcığı gelişimi açısından önemli eğer bir kısmını öğrenirse diğer kısımlarını da çıkarım yaparak öğrenir.*
> *Ö31- Kelime öğretimi/öğrenimi bir dili öğren(t)menin temel taşlarından biridir. Sözlük kullanımı ise bu temel taşları oluştururken başvuracağımız en değerli uygulama ve adımlardan biridir.*
> *Ö35- Öğrenilen kelimelerin tekrarı veya yeni sözcük öğretimi için önemli bir gereksinimdir.*
> *Ö36- Sözcükleri bilmezlerse Türkçe konuşamazlar.*

4.2. İlkokul Kademesinde Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğreten Öğretmenlerin Sözlüğün Boyutuna İlişkin Görüşleri

Araştırmaya katılan öğretmenlerin sözlüğün boyutuna ilişkin görüşleri Grafik 5'te verilmiştir:

Grafik 5. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Sözlüğün Boyutuna İlişkin Görüşleri

Grafik 5'e göre araştırmaya katılan öğretmenlerin %60'ı ilkokul öğrencilerine Türkçeyi yabancı dil olarak öğretirken kullanılacak sözlüğün orta boy (14,8 cm x 21 cm), %33,3'ü büyük boy (21 cm x 29,7 cm), %6,7'si küçük boy (9 cm x 12,5 cm) olması gerektiğini düşünmektedir.

Öğretmenlerden Ö4, Ö34, Ö39, Ö40, Ö50, Ö52, Ö53 ve Ö59 orta boy sözlüğün daha faydalı olacağını düşünenler (%60) küçük boy (9 cm x 12,5 cm) sözlüğün kapsamının dar olacağını ve varsa resimlerin anlaşılmasının güçleşeceğini ifade etmişlerdir:

> *Ö4- Küçük ve fazla kalabalık sayfalar dikkati alt sınıflarda dağıtabilir seçiciliği azaltabilir. Sayfalar fazla yoğun olmamalı.*
>
> *Ö34- Görsel içermesi durumunda küçük boy olması ilkokul kademesi için bile sözcük kısırlığına yol açabilir.*
>
> *Ö39- Küçük boy sözlüğün kapsamı yeterince geniş olmayabilir.*
>
> *Ö40- Diyelim ki sözlük resimli; küçücük resimler estetik açıdan çok güzel durmaz ve sıkış tıkış bir sözlüğü çocuk hem kullanamaz hem de kelimeler aklında kalmaz.*
>
> *Ö50- Çocuğun göz kaslarını yormamalıdır.*
>
> *Ö52- Resimli bir sözlük olacaksa küçük boy bir sözlük resimlerin ve sözcüklerin boyutu için yeterli olmaz.*
>
> *Ö53- Küçük boyda görselleri yerleştirmek zor olabilir.*
>
> *Ö59- Küçük sözlükler kalın olur ve okunabilirliğini yitirir.*

Katılımcı öğretmenlerden Ö1, Ö17, Ö18, Ö25, Ö26, Ö27, Ö37, Ö38, Ö39, Ö46, Ö47, Ö50, Ö51, Ö52, Ö53, Ö57 ve Ö59 büyük boy (21 cm x 29,7 cm) sözlüğün ise ilkokul öğrencilerinin yaşı itibariyle için taşıma ve kullanımlarını zorlaştıracağını şu cümlelerle belirtmişlerdir:

> *Ö1- Hedef kitlemiz ilkokul öğrencileri olduğundan sözlük hem küçük bir çocuğun taşıyabileceği boyutlarda olmalı hem de öğrencinin rahatça kullanmasına elverişli olmalıdır.*

Ö17- Yanlarında taşımaları kolay olur kendilerinden büyük taşımayacağı sözlüklerin onların hoşuna gideceğini düşünmüyorum. Büyüklerinkinden farklı olmalı ebatı onlar kadar olmalı hayal dünyalarına hitap edebilmeli.

Ö18- Hacimli bir sözlüğü ilkokul öğrencisinin yanında taşıması fizyolojik olarak sorunlar doğurabilir. Bu sebeple sözlüğün hacmi öğreticinin hedeflerini, öğrencinin ihtiyaçlarını karşılayacak, öğrencinin güdülenmesini destekleyecek nitelikte olmalıdır.

Ö25- Ülkeden ülkeye değişiklik göstermekle birlikte yapısal olarak çok kısa boylu veyahut küçük yapılı olan öğrenciler var. Yapılacak olan bu sözlük herkesin rahatlıkla taşıyabileceği boyutlarda olmalıdır.

Ö26- İlkokul kademesindeki kelimelerin puntosu en az 12 olmalıdır. Ayrıca görselleri de içermelidir. Bu nedenle orta boy yeterlidir. Büyük boy sözlükleri taşımak güç olmaktadır.

Ö27- Onların dikkatlerini çekebilecek puntoda ve kolay taşınabilir olması açısından.

Ö37- Taşıması ve okunması kolay olsun diye.

Ö38- Sözlüklerin her zaman taşınabilir olması gerektiğini düşünüyorum.

Ö39- Büyük boy sözlüğün de taşıma ve kullanım konusunda dezavantajı olabilir.

Ö46- Kullanım kolaylığı sağlar.

Ö47- Taşıması kolay.

Ö50- Taşınabilir olmalı.

Ö51- Küçük gruplar genellikle büyük materyalleri seviyorlar fakat kullanışlılık açısından orta boy bir sözlük idealdir.

Ö52- Büyük bir sözlük ise taşınması bakımından işlevsel olmayabilir.

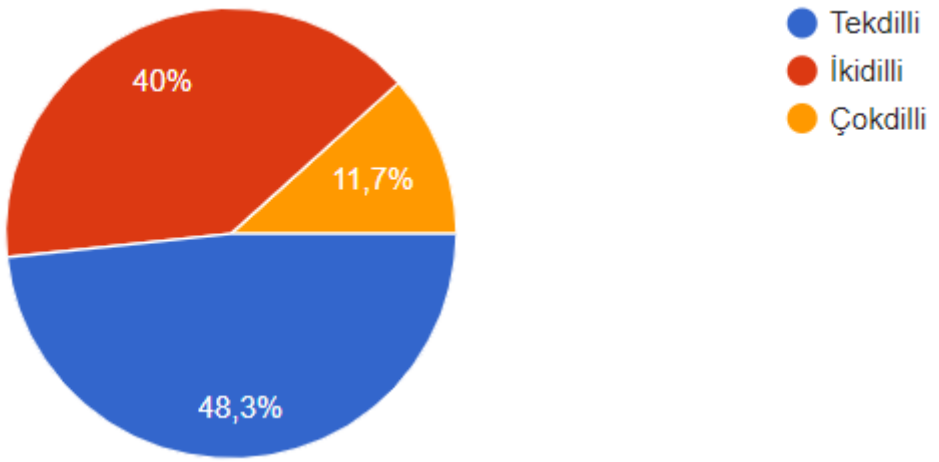
Ö53- Büyük boyda öğrencilerin taşıması kullanması zor olabilir.

Ö57- Henüz gelişim çağında olan bazı öğrenciler yapısal olarak diğer yaşıtlarından daha küçük olabilirler. Bu yüzden hazırlanacak sözlük her öğrenci tarafından kolaylıkla taşınmalıdır.

Ö59- Büyük sözlükler hacim olarak ağırdır. Taşıması daha zor olur.

4.3. İlkokul Kademesinde Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğreten Öğretmenlerin Sözlüğün Türüne İlişkin Görüşleri

Araştırmaya katılan öğretmenlerin sözlüğün türüne ilişkin görüşleri **Grafik 6'da** verilmiştir:

Grafik 6. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Sözlüğün Türüne İlişkin Görüşleri

Grafik 6'ya göre araştırmaya katılan öğretmenlerin %48,3'ü ilkokul öğrencilerine Türkçeyi yabancı dil olarak öğretirken kullanılacak sözlüğün tekdilli olması gerektiğini, %40'ı sözlüğün ikidilli olması gerektiğini, %11,7'si ise sözlüğün çokdilli olması gerektiğini düşünmektedir.

Katılımcı öğretmenlerden Ö1, Ö4, Ö7, Ö18, Ö20, Ö23, Ö24, Ö44, Ö48, Ö50 ve Ö53 sözlüğün tekdilli olması gerektiğini düşünenler (%48,3) ilkokul öğrencilerine Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde aracı dil kullanmaya gerek olmadığını ifade etmişlerdir:

> *Ö1- Çünkü dil edinim sürecinde olan öğrencilere, dil öğretirken bir başka dilden yardım alınmasının doğru olmadığını; Türkçe-Türkçe bir sözlüğü kullanan öğrencinin karşılaştığı pek çok Türkçe kelime ve kalıp sayesinde dilin mantığını daha hızlı kavrayacağını ve bu durumun öğrencinin dil öğrenim sürecinin kolaylaştıracağını düşünüyorum.*

Ö4- Çünkü bazı ülkelerde birden fazla resmi dil kullanılabiliyor. Örneğin Çad Cumhuriyeti'nde Fransızca ve Arapça resmi dil. Hâliyle bazı öğrenciler Arabofon bazı öğrenciler Frankafon bir yapıda.

Ö7- Hedef dil kendi içinde öğretilmeli. Öğrenciler tercüman olmayacaklar.

Ö18- Öğrencinin mevcut ana dili ve hedef dil yani öğrenilecek dilin bir arada kullanıldığı bir sözlük oluşturulması faydalı olacaktır. Ancak çok dilli bir sözlük oluşturulması yanlış/hatalı öğrenmeler oluşturacağı için çok riskli bir durumdur. Çok dille oluşturulan bir sözlük kavram karmaşalarına yol açabilir.

Ö20- İkinci dil kullanılmasın. Oraya bütün dilleri yazmak mümkün değil, ama Türk dili bütün milletlere açık. Sanki İngilizce ya da Arapça bilmeyen Türkçe öğrenememiş gibi davranmayan bir sözlük olursa öğrenciler ve veliler açısından çok daha iyi olacaktır.

Ö23- Çünkü hedef dilin öğretiminde ara dil kullanılmamalıdır.

Ö24- Dil öğretim sürecinin hedef dil üzerinden oluşturulması düşüncesindeyim.

Ö44- Çeviri yapıldığında öğrenme anlık oluyor daha sonra unutuluyor.

Ö48- Doğrudan dil öğretimi yapıldığı işin yalnızca hedef dili içinde barındırmalıdır.

Ö50- Hedef dil temel alınarak bir sözlük hazırlanırsa çocuğun ezberden ziyade öğrenmesi sağlanır.

Ö53- Dil öğretiminde temel kural hedef dilden başka dil kullanılmamasıdır. Bu kurala sözlüklerde de uymak gerektiğini düşünüyorum.

Katılımcı öğretmenlerden Ö10, Ö17, Ö20 ve Ö29 ilkokul kademesinde Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen öğrencilerin kullanacağı sözlüğün tekdilli olursa daha faydalı olacağını düşünenler (%48,3) ilkokul öğrencilerinin yaşları itibariyle kolay öğrendiklerini aracı dile ihtiyaçları olmadığını ifade etmişlerdir. Bir diğer görüş ise aracı dil kullanıldığı takdirde bunun öğrencilerde rahatlığa sebep olduğu ve öğrenmeye olan isteği yavaşlattığı yönündedir:

Ö10- Tek dilli olması gerektiğini düşünüyorum. Tecrübelerimden hareketle öğrenci eğer bir kelimenin yanında kendi dilindeki karşılığı yazılı ise o kelimeyi öğrenme konusunda rahat davranmaktadır. Ama tek dilli açıklaması olan ve görselin yer aldığı bir sözlük öğrencilerde kelimenin öğrenimi ile ilgili kalıcılığı arttırmaktadır.

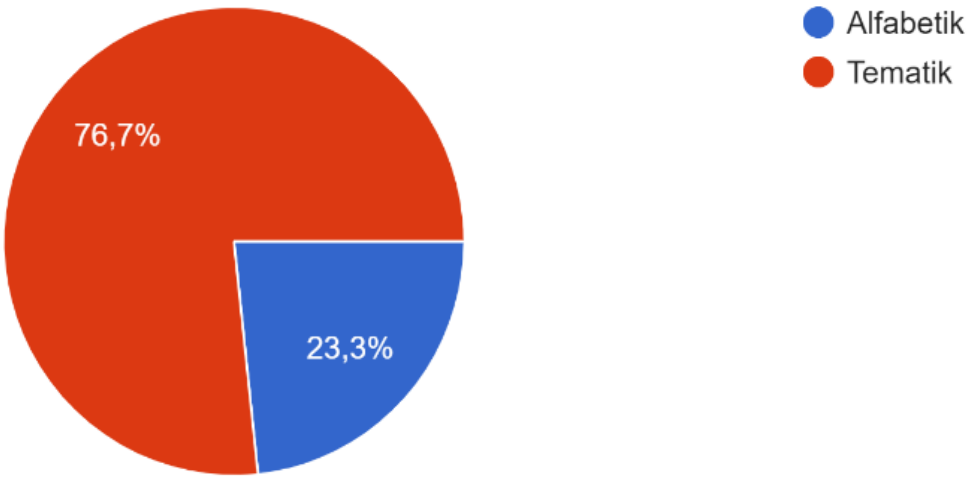
Ö17- Tek dilli olmalı ilkokulda derse girdiğiniz zaman çocuklarla ikinci bir dile gerek duymadan anlaşabildiğinizi görebilirsiniz. Onlar dil bilmeden de size söylemek istediğini mutlaka anlatır. Hiçbiri defterine yazdığı sözcüğün karşısına kendi dilindeki karşılığını yazmaz. Siz görsel çizersiniz o da sizin çizdiğiniz görseli çizer.

Ö20- Öğrenmede hiçbir zaman ikinci dil olmamalı. öğrenci araştırmak yerine hep hazırı isteyecektir, hep çeviri ve karşılık bekleyecektir.

Ö29- Öğrenci sadece hedef dile maruz kalarak bulmaca çözer gibi kelimenin manasına ulaşmak için çaba sarf etmelidir. Bu çaba öğrenilen bilgiyi kalıcı bir hale getirir.

4.4. İlkokul Kademesinde Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğreten Öğretmenlerin Sözlüğün Sunuluşuna İlişkin Görüşleri

Araştırmaya katılan öğretmenlerin sözlüğün sunuluşuna ilişkin görüşleri **Grafik 7'de** verilmiştir:

Grafik 7. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Sözlüğün Sunuluşuna İlişkin Görüşleri

Grafik 7'ye göre araştırmaya katılan öğretmenlerin %76,7'si ilkokul öğrencilerine Türkçeyi yabancı dil olarak öğretirken kullanılacak sözlüğün sunuluşu tematik olmalı, %23,3'ü alfabetik olmalı demiştir.

Katılımcı öğretmenlerden tematik bir sözlük hazırlanmalı diyenlerden (%76,7) Ö2, Ö3, Ö15, Ö17, Ö32, Ö35, Ö38, Ö52, Ö54 ve Ö60 ilkokul ders kitapları gibi sözlüğün de tematik olması gerektiğini böylece öğrencinin birbiriyle ilişkili sözcüklere daha kolay ulaşacağını, bu sözcükleri daha kolay öğreneceğini, zaman tasarrufu sağlayacağını ve daha ilgi çekici olacağını belirtmişlerdir:

Ö2- Türkçe derslerini desteklemesi bakımından tematik olması daha çok kelimeyi aynı bölümde bulabilmeleri ve sadece ihtiyaç duyulan kelime değil onunla ilgili diğer kelimeleri de dolaylı olarak öğrenmesine yardımcı olur.

Ö3- Öğrenme şablonlarla gerçekleşir.

Ö15- Çocuk bağlantı kurduğu kavramları daha rahat öğrenir. Bütünlük o yaşlardaki çocuklar için kolaylaştırıcı bir etkendir.

Ö17- Tematik öğretiyoruz Türkçeyi sözcüklerin sıralamasının da tematik olması öğrenmeyi kolaylaştırır. Özellikle alfabe farklılığının olduğu ülkelerde alfabetik sıra kafa karıştırıcı olabilir. Örneğin, Afganistan.

Ö32- Öğrenci bir konu ile ilgili ihtiyaç duyduğu tüm kelimeleri bir arada görmeli. Daha işlevsel olur. Aile konusu ile ilgili bölümde aile bireylerini daha çabuk öğrenir. Zaman kazandırır.

Ö35- Bağlamlar çocukların kelimeleri öğretimde önemlidir.

Ö38- Aynı kavram alanına giren kelimelerin aynı temada verilmesi öğrencilerin kelimeleri öğrenirken bir bütünlük kurmalarını sağlayacaktır. Kelimeler birbirinden kopuk kopuk değil bağlantılı olarak öğrenebilir.

Ö52- Tematik bir sözlük ile sözcüklerin belirli bir bağlam için verilmesi, öğrenilmelerini kolaylaştırır diye düşünüyorum.

Ö54- İlkokul öğrencilerinin kapsam bütünlüğüne bağlı olarak tematik sözlüğe ilgilerinin daha fazla olacağını düşünüyorum. (Konuda bütünlük)

Ö60- Sözcük öğretimi de tematik veriliyor. Örneğin tema sınıf ise sınıftaki küçük ve büyük nesneler (kalem, defter, kitap, cetvel, tahta, pencere, kapı, çöp sepeti..) öğretiliyor. Alfabetik sunulan bir sözlükte her bir sözcük ayrı

bir yerde olacaktır eğer tematik sunulursa bu kelimeler art arda yer alacaktır. Yani ihtiyaç duyduğu tüm kelimelere ulaşması daha kolay olacak görsel olarak hatırlamasını da etkili kılacaktır. Ayrıca beyin de bilgileri bu şekilde depoluyor. Bağlamdan hareketle sözcüklerin verilmesi daha işlevsel olacaktır.

Katılımcı öğretmenlerden Ö10 Ö20, Ö22 ve Ö56 ilkokul öğrencileri için hazırlanacak sözlüğün sunuluşu öğretim programıyla, ders içeriğiyle ve ders kitaplarıyla uyumlu olarak tematik ilerlediği takdirde daha işlevsel olacağını ifade etmişlerdir:

Ö10- Kesinlikle tematik olmalı. CEFR'de belirlenen dil kullanım alanları ile Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Programında belirlenen temaların sırası dilin hayati gereklilik sırasıdır. Öğrencinin de sözlükte takip etmesi gereken sıra budur.

Ö20- Tematik daha eğlenceli. Sınıflandırılmış olan bir sözlük onlar için daha anlamlı ve somut olacaktır. Alfabetik olması durumunda daldan dala bu ne böyle denilebilir. Maarif'in programındaki temalara göre bir sözlük hazırlanabilir.

Ö22- Dili belli bir program dahilinde öğretiyoruz. O zaman temalara uygun sözlük düzeni daha uygun olur.

Ö56- Tematik olmalıdır hatta sözlükler ders kitaplarındaki konular da dikkate alınarak hazırlanmalıdır. Alfabetik sözlükler bu yaş grubunda işlevselliği azaltacaktır.

4.5. İlkokul Kademesinde Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğreten Öğretmenlerin Sözlüğün Resimli Olmasına İlişkin Görüşleri

Araştırmaya katılan öğretmenlerin sözlüğün resimli olmasına ilişkin görüşleri **Grafik 8'de** verilmiştir:

Grafik 8. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Sözlüğün Resimli Olmasına İlişkin Görüşleri

Grafik 8'e göre katılımcı öğretmenlerin tamamı ilkokul öğrencilerine Türkçeyi yabancı dil olarak öğretirken kullanılacak sözlüğün resimli olması gerektiğini belirtmişlerdir.

Katılımcı öğretmenlerden Ö1, Ö5, Ö15, Ö17, Ö21, Ö24, Ö25, Ö26, Ö38 ve Ö48, Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen ilkokul öğrencilerinin ana dillerinde henüz ilk okuma yazma öğretimi döneminde oldukları için sözlüğün görsellerle desteklenmesiyle sözcük öğretimi daha kalıcı ve somut hâle getirdiği gibi daha dikkat çekici ve eğlenceli de kılacağını ifade etmişlerdir:

> *Ö1- Öğrencilerin hem okuryazarlık becerisi henüz tam olarak gelişmediğinden hem de sözlüğün öğrencilerin görsel hafızalarını da harekete geçirip hatırlamasını kolaylaştıracağından sözlüğün resimli olmasından yanayım.*
>
> *Ö5- Öğretim materyalleri sadece bilgi içermemeli aynı zamanda çekici olmalı.*
>
> *Ö15- Çocuk kitapları, çocuklarda okuma zevki oluşturacak ve onları yaratıcı düşünmeye sevk edecek nitelikte olmalıdır. Bu nedenle çocuk kitaplarında fiziksel, içerik ve resimleme özelliklerine özen gösterilmesi gerekir.*

Ö17- Biz öğrettiğimiz her yeni sözcüğün ya görselini gösteriyoruz ya da tahtaya resmini çiziyoruz. Çocuğun o kelimeyi öğrenebilmesi için zihninde canlandırması gerekir.

Ö21- Görselliğin evrensel olmasıyla açıklanabilir. Daha ilgi çekici olması büyük bir avantaj.

Ö24- Görseller akılda kalıcılığı artırabilir. Öğrencinin görsel şekilde sözcükleri kodlamasına da yardımcı olacaktır.

Ö25- Görsellik tüm yaş grupları için bir cazibedir ama özellikle ilkokul öğrencileri için daha fazla anlam ifade etmektedir. Öğrenci kelime ile görsel arasında bir bağlantı kuracak ve o sözcüğü her duyduğunda ya da gördüğünde o görseli hatırlayacak.

Ö26- Somut öğrenmeler bu yaş grubu için daha uygundur. Ayrıca öğrenme sürecine katılan duyu organlarının sayısı arttıkça öğrenmeler daha kalıcı olacaktır.

Ö38- Bu dönem somut dönemde olduğu için resmi verilebilen kelimelerin resimli olması gerektiğini düşünüyorum. Ayrıca daha kalıcı öğrenmeler de sağlayabilir. Hatırlanma oranını artırabilir.

Ö48- Birden fazla duyuya hitap edince akılda kalıcılığı artacaktır. Hem de çocuğa görelik ilkesinden hareketle resimli sözlükler daha etkilidir.

Ö10, Ö43 ve Ö53 kodlu katılımcı öğretmenler ilkokul öğrencilerinin Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenirken kullanacakları sözlüğün resimli olması durumunda aracı dile de ihtiyaç kalmayacağını belirtmişlerdir:

Ö10- Kelimelerin öğrencinin zihninde somutlaşabilmesi ve öğretmenin aracı bir dil kullanmak zorunda kalmaması için resimli olması gereklidir.

Ö43- Aracı dil kullanımına gerek olmadan daha etkili öğrenme sağlayacağını düşünüyorum.

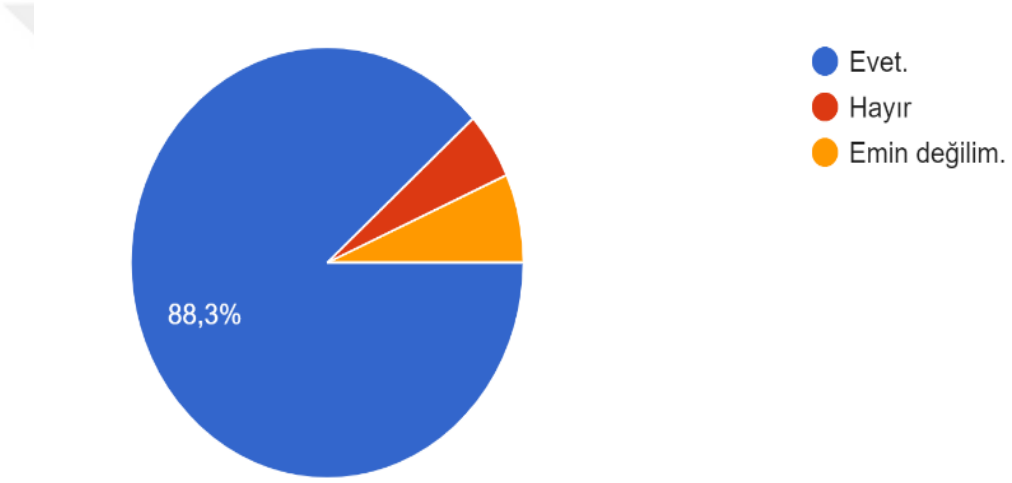
Ö53- Tek dilli bir sözlük hazırlanacaksa ilgili kelimelerin görselleri mutlaka verilmelidir. Soyut kelimelerde ise Türkçe açıklama verilmeli, örneklendirilmelidir. Fiillerde ise hareketi gösteren görseller kullanılmalıdır.

Ö32 kodlu katılımcı öğretmen ise sözlük resimli olarak hazırlandığında öğrencinin ana dilinde olmayan sözcükleri tanıyıp öğreneceğini söylemiştir:

> *Ö32- İlkokul öğrencileri somut işlem döneminde olduğu için görsel çok önemli. Bir de bazı kelimelerin yabancı dilde karşılığı olmayabilir. Örneğin Afrikalı öğrenci kirazı veya vişneyi, ayvayı bilmiyor.*

4.6. İlkokul Kademesinde Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğreten Öğretmenlerin Sözlükte Cümle Örneği Verilmesine İlişkin Görüşleri

Araştırmaya katılan öğretmenlerin sözlükte cümle örneği verilmesine ilişkin görüşleri **Grafik 9'da** verilmiştir:

Grafik 9. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Sözlükte Cümle Örneği Verilmesine İlişkin Görüşleri

Grafik 9'a göre araştırmaya katılan öğretmenlerin %88,3'ü ilkokul öğrencilerine Türkçeyi yabancı dil olarak öğretirken kullanılacak sözlükte cümle örneği verilmesi gerektiğini, belirtmişlerdir.

Sözlükte cümle örneği verilmesi gerektiğini düşünen öğretmenlerden böylelikle hem öğrencilerin öğrendikleri sözcükleri cümle içinde kullanımlarını öğrendikleri gibi farklı söz dizimi örnekleri gördükleri için dil bilgisiyle ilgili konuların pekişeceğini ifade etmişlerdir:

> *Ö2- Sözcüğü nasıl, ne şekilde kullanacağını görmesi bakımından önemlidir. Türkçe sondan eklemeli bir dil olduğu için kelimelerin sadece kök şeklinde*

kullanılmadığı örneklerde gösterildiği takdirde çocuğun kelimeyi cümle içinde tanıması kolaylaşacaktır.

Ö8- Cümle örneği çocukların kelimeyi cümle nasıl kullanacağına örnek teşkil eder. Dolayısıyla Türkçenin cümle yapısını kafasında oturtmasına yardımcı olur. Elbette küçük yaş grupları cümleyi okuyamayabilir fakat öğretmenle birlikte cümleler sınıf içinde incelenebilir.

Ö17- Türkçe öğretirken bu ne, bu elma dedikten sonra elmayı havada bırakmıyoruz. Basit bir cümle mutlaka kuruyoruz. Yeşil elma güzel gibi. Ya da bu ne, bu kapı. Kapıyı aç. Kapıyı kapat gibi basit emir cümleleri kuruyoruz.

Ö18- Sözcüklerin cümle içinde kullanılması öğrenci açısından o sözcüğün hangi durumlarda, hangi şekillerde kullanıldığının, cümlenin neresinde nasıl çekimlendiğinin öğrenci tarafından görülmesini sağladığı için ciddi bir gerekliliktir.

Ö22- Verilmeli ancak temaya ve dil seviyesine göre oluşturulan cümleler olmalı ki öğrenciler kelimeyi nasıl kullanacağını da öğrenmiş olur.

Ö25- Kesinlikle verilmelidir. Bir sözcüğün anlamı kadar cümle içinde nasıl kullanıldığı da önemlidir. Kısa ve sade cümleler bu yaş grubundaki öğrenciler için faydalı olacaktır.

Ö54- Öğrencinin sözcüğün bir cümlede kullanış şeklini görmesi, yeni cümleler kurması için yol gösterici olacaktır.

Ö56- Cümle dizimi örnekleri çocukların ileriki basamaklarda konuşma, yazma becerileri için önemlidir.

Ö59- Cümle dizimini görmesi benzer cümleler kurabilmesine fayda sağlar.

Katılımcı öğretmenlerden Ö21, Ö38 ve Ö52 sözcüğün cümle içinde kullanım örneği verilmesiyle cümleyi oluşturan diğer sözcüklerin de öğrenilmesine fayda sağlayacağını belirtmişlerdir:

Ö21- Kısa cümleler hatta çok kısa cümleler o kelimenin kullanım alanıyla beraber cümledeki diğer kelimelerin öğrenilmesine de hazırlık yapabilir.

Ö38- Bir kelime öğretildikten sonra bu kelime nasıl kullanılır, nerede kullanılır öğretilmesi gerekir. Cümle içinde kullanılması günlük hayatta da o kelimenin kullanımı gösterir. Bazı cümlelerde bir kelimeyi öğrenirken

anlamını bilmediği başka bir kelimeyi cümleden yola çıkarak tahmin edebilir. Ya da kelimeyi cümle içinde tanıyabilir. Sözlüğün çok yönlü bir işlevi ortaya çıkacaktır.

Ö52- Bir sözcüğün bağlam içinde kullanılması öğrenilmesini pekiştireceği gibi o sözcükle birlikte kullanılan diğer sözcüklerin de örtük bir şekilde edinilmesini sağlar.

Ö31, Ö34, Ö35, Ö42 ve Ö48 kodlu katılımcı öğretmenler sözcüğün cümle içinde kullanımının verilmesiyle sözcüğün anlamının kalıcılaşacağını düşünmektedirler:

Ö31- Sözcük karşılığı ile verilen bilginin havada kalmaması için kullanım örnekleri ile verilmesi daha doğrudur. Hatta kelimenin dilde anlamsal olarak ne kadar karşılığı varsa (terim mecaz gerçek) her biri ile ilgili örnek verilmesi doğru olabilir. Dünyadaki başarılı sözlük örnekleri bu yöntemi kullanmaktadır. (Redhouse, Oxford)

Ö34- Cümleler seviye göz önünde bulundurularak kısa ve işlevsel, günlük hayatta kullanılan yapıda olmalıdır. Bağlama dayalı öğretim gerçekleştirilmiş olur, bu durum öğrenmenin kalıcılığını artıracaktır.

Ö35- Tematik sunuş, görsel algı ve cümle içinde kullanma bağlam yaratacağı için önemli bileşenler olduğunu; dolayısıyla bu durumun kelimelerin akılda kalıcılığını arttıracağını düşünüyorum.

Ö42- Dil öğreniminde kelimeyi cümle içindeki haliyle öğrendiğinde manası ve kullanımı daha kalıcı oluyor.

Ö48- Çocuklar kelimenin öğretimi için örnek bir bağlam sunulmalıdır. Cümle içinde görüldüğü zaman akılda kalıcılığı daha fazla artacaktır.

5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu bölümde, Türkçeyi yabancı dil olarak öğreten 60 öğretmenin Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen ilkokul öğrencilerine hazırlanacak sözlüğün biçimsel ve işlevsel özellikleriyle ilgili düşüncelerine ilişkin bulgulardan hareketle araştırma sonuç ve tartışmalarına yer verilmiş sonrasında çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

5.1. Sonuç ve Tartışma

"Biçimsel özellikleri itibariyle yaş grubuna uygun olmayan sözlükler, öğrencilerin başvuru isteğini olumsuz yönde etkilemektedir" (Karadağ, 2011, 198). Bu araştırmada Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde ilkokul öğrencileri için hazırlanacak sözlüğün biçimsel ve işlevsel özelliklerinin tespit edilebilmesi amacıyla alan uzmanın görüşü göz önünde bulundurularak 25 maddelik yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Yurt içinde ve yurt dışında görev yapan Türkçeyi yabancı dil olarak ilkokul öğrencilerine öğreten alan uzmanı 60 Türkçe öğretmenine ulaşılmış ve sorular yöneltilerek görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Öğretmenlerin cevapları içerik analiziyle çözümlenmiş ve Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde ilkokul öğrencileri için hazırlanacak sözlüğün taşıması gereken özellikler uzman görüşleri ile tespit edilmiştir.

Türkiye Maarif Vakfı tarafından hazırlanan Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Programı'nda (2020) tema tablolarına açılan söz varlığı başlığı ile alanda üretilecek ders araç gereçleri için ölçü oluşturulmak istendiği görülmektedir. Araştırmada, söz konusu tema tablolarının ilkokul kademesi A1.1 seviyesinin beş teması: Benim Sınıfım, Ailem, Odada Ne Var?, Haydi Kahvaltıya, Vücudumuz'un söz varlığı içeriği esas alınmış ve bu sözcükler üzerinden görüşmeler sonucunda ortaya çıkan model uygulanmıştır.

5.1.1. İlkokul Kademesinde Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğreten Öğretmenlerin Sözlük Kullanımının Önemine İlişkin Sonuç ve Tartışma

Yurt içinde ve yurt dışında ilkokul seviyesinde Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenirken ve öğretirken kullanılacak sözlüğe ilişkin Türkçe öğretmenlerinin görüşlerini tespit etmeyi amaçlayan bu araştırmada, katılımcı öğretmenlere "İlkokul öğrencilerine Türkçeyi yabancı dil olarak öğretirken ve öğrenirken sözlük kullanımı sizce önemli midir?" sorusu yöneltildiğinde büyük çoğunluk (%78,3) sözlük kullanımının önemli olduğunu ifade etmiştir.

Öğretmenlerden sözlük kullanımının önemli olduğunu düşünenler sözlüğün ders dışı öğrenmelerde yardımcı kaynak olacağını, ulaşılabilir bir araç olduğunu ifade etmişlerdir. Göçen ve Okur (2019, 278), öğrencinin sözlüğü iyi kullanıldığı takdirde sınıf dışında da okumaya devam edebileceğini ve bu durumun ona kendi öğrenmesi hakkında verdiği kararlarda bariz bir özerklik sağlayacağını belirtmiştir. Sözlük ders dışı öğrenmelere destek olan pratik bir öğretim aracıdır.

Katılımcı öğretmenler ilkokul öğrencilerine Türkçeyi yabancı dil olarak öğretirken sözlük kullanımının bireysel öğrenmelere katkı sağlaması açısından önemli olduğunu söylemiştir. Tağa (2022, 522) sözlük kullanma alışkanlığı kazanmış bir öğrencinin kendi başına öğrenme becerisi gelişeceği için araştırma, inceleme, problem çözme becerileri de kazanacağını ifade etmiştir. Bu noktada sözlük kullanma alışkanlığı kazanmış bir öğrencinin yalnızca söz varlığı gelişmez aynı zamanda bağımsız öğrenme becerileri de gelişir.

Sözlük kullanımının önemli olduğunu düşünen öğretmenler sözlüğün sözcük öğrenimini kolaylaştırdığını söylemişlerdir. Göçer ve Garip (2021, 114-115) dili etkili, doğru, anlaşılır kullanabilmek ve sözcük dağarcığını geliştirmek için birtakım sözlük çalışmalarının yapılması gerektiğini belirtmiştir. Öğrenciler sözlük kullanmayı öğrendikleri takdirde sözcük dağarcığını beklenen düzeye getirmede önemli bir yol kat etmiş olacaktır.

Araştırmanın verilerine göre; ilkokul öğrencilerine Türkçeyi yabancı dil olarak öğreten Türkçe öğretmenlerinin sözlük kullanımının ders dışı öğrenmelere katkı sağlayacağı, bireysel öğrenmeleri kolaylaştıracağı ve öğrencilerin her an ulaşabilecekleri bir sözlüğün sözcük öğreniminde yardımcı araç görevi göreceği görüşünde oldukları sonucuna varılmıştır.

5.1.2. İlkokul Kademesinde Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğreten Öğretmenlerin Sözlüğün Boyutuna İlişkin Sonuç ve Tartışma

Sözlükler için üç farklı boydan söz edilebilir: Küçük boy, orta boy, büyük boy. Sözlük hazırlanırken küçük boy yerine orta boy sözlük hazırlanmasının daha iyi olacağını söyleyen öğretmenler(%60), küçük boy sözlüğün sözcük içeriği bakımından kapsamının dar olacağını, resimli bir sözlük hazırlanacaksa görsellerin anlaşılırlığını yitireceğini, sözcük kapsamı geniş tutulduğu takdirde de bu şekilde kalın bir sözlüğün ortaya çıkacağını ifade ederek savlarını desteklemişlerdir. Küçük boyutlu sözlükler, öğrencilerin ihtiyaçlarını tam olarak karşılayamamakta ve çoğunlukla modern sözlükbilim ilke, yöntem ve verilerinin gerektirdiği nitelikleri yeterince yansıtmamaktadır (Koçmar, 2011, 42).

Büyük boy sözlük için ise orta boy sözlüğe göre taşınmasının ve kullanımının daha zor olacağını ifade etmişlerdir. Aynı zamanda sözlüğün ders kitabından farklı bir araç olarak algılamalarını sağlayacağı görüşünde olduğunu söylemişlerdir. Öğrencilerin ihtiyaç duydukları anda sözlüklerinin yanında bulunması sözlük alışkanlığını olumlu yönde etkiler bu sebeple sözlükler okul çantasında yer alacak büyüklükte hazırlanmalıdır (Karadağ, 2011, 198). Çocuklar için hazırlanan kitapların hacmi, ağırlığı yaşlarına (Tosunoğlu, Kayadibi, 2007, 340) ve el yapısına uygun olmalı ki diledikleri yere bir oyuncak gibi kolayca taşıyabilsinler (Sever, 2007, 45). Çocuk rahatça tutamadığı, ağır bir kitapla bir süre sonra ilgilenmeyebilir bu sebeple kitabın ilgilisini çekmesi için algısına ve beden gelişimine uygun olmalıdır (Çer, 2014, 82-83).

İlkokul seviyesinde Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen kitle çocuk olduğu için sözlük bir öğretim aracı olsa bile çocuğa görelik ilkelerine uygun olmalı ki öğrenci bu kaynağı benimseyebilsin, rahatlıkla kullanabilsin. İlkokul öğrencilerine Türkçeyi yabancı dil olarak öğretirken kullanılacak sözlüğün küçük boy olması durumunda dikkat çekici olmayacağı, kapsamının dar ve görsellerinin anlaşılmaz olacağı; büyük boy olduğu takdirde kolay kullanılabilir ve taşınabilir olmayacağı, bu sebeple sözlüğün orta boy olmasının uygun olacağı düşünülmektedir.

5.1.3. İlkokul Kademesinde Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğreten Öğretmenlerin Sözlüğün Türüne İlişkin Sonuç ve Tartışma

Baskın (2012, 395) kullanılan dil sayısı bakımından sözlükleri tekdilli sözlükler, ikidilli sözlükler, çokdilli sözlükler olmak üzere üçe ayırmıştır. Bu tasniften yararlanarak araştırmaya katılan öğretmenlere "Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen ilkokul öğrencileri için hazırlanan bir sözlüğün türü nasıl olmalıdır?" sorusu yöneltilmiş ve çoğunluk(%48,3) ilkokul öğrencileri için hazırlanan sözlüğün tekdilli olması gerektiğini ifade etmiştir. Bu düşüncelerini yabancı dil öğretiminde aracı dil kullanmama ilkesine bağlı kalmak gerektiği, öğrencilerin yaşları itibariyle yabancı dili kolay öğrendiklerini ve aracı dile ihtiyaç duyulmadığı, aynı anda birden çok resmî ve yerel dilin bulunduğu ülkeler olduğu için aracı dili belirleme konusunda sıkıntı yaşanacağı, aracı dil kullanıldığı takdirde öğrencilerin zorlandıkları noktada hemen aracı dile başvurduğunu bu sebeple öğrenmenin yavaşladığı gibi gerekçelerle savunmuşlardır.

Yabancı dil öğretiminde hedef dili tek iletişim dili olarak kullanmanın hedef dildeki iletişim becerilerini geliştirdiği, özgüveni arttırdığı, motivasyonun yükselttiği ve öğrenme süreçlerinde sorumluluk almayı sağladığı söylenebilir (Durmuş, 2019, 569). Gür (1999, 48-49), tekdilli sözlüğün, öğrencinin düzeyine uygun olarak hazırlanması durumunda öğrencinin ilgisini arttıracağını, öğrenmekte olduğu dili tekdilli bir sözlük eşliğinde de öğrenebildiğini fark ettiğinde öz güveninin artacağını belirtmiştir.

Laufer ve Hadar (1997, 189), ikidilli sözlüklerin hız kazandırdığını ifade ederken tekdilli sözlüklerin sağladığı hedef dili tanıtma, alıştırma, uyum sağlama avantajlarını sağlayamadığını ifade etmiştir. Yabancı dil öğrenme işi çaba gösterme işidir. İkidilli sözlükler kullanıldığı zaman anlama ve anlamlandırma için verilen çabaya gerek kalmadığı için kolaya kaçılmış olur (Gür, 1999, 48-49). Hafız (2015, 159), doğal yaklaşıma uygun bir şekilde çocuklara Türkçeyi yabancı dil olarak öğretilirken sadece Türkçe kullanılması gerektiğini, aracı dil kullanıldığı takdirde öğrencilerin yabancı dil öğrenme süreçlerine ket vurulacağını söylemiştir.

Akman (2019) yüksek lisans tezinde tür olarak ikidilli Türkçenin A2 seviye sözlük modeli önermiştir. A2 seviyesi A1 seviyesine nazaran soyut sözcükler içerdiği için ve kültürel bazı kodları içeren soyut ifadelerin açıklanması için çalışmada aracı dile ihtiyaç duyulacağı düşünülmüş olabilir. Fakat çalışmamızın kapsamı gereği ilkokul

öğrencilerine yalnızca A1 seviyesinde Türkçe öğretildiği için sözcükler resimlerle kolaylıkla tanıtılabilir. Aracı dile ilkokul öğrencileri için hazırlanan Türkçenin yabancı dil sözlüğünde ihtiyaç duyulmamaktadır.

Göktentürk (2016) tarafından önerilen çokdilli sözlüğe bakıldığında belli bir coğrafyada yaşayan insanlara Türkçeyi yabancı dil olarak öğretirken kullanılabilir. Bugün Türkçe yabancı dil olarak dünyanın dört bir yanında öğretilmekte ve dört bir yanından gelen öğrencilere yurdumuzda öğretilmektedir. Bu güncel duruma bakıldığında bu kadar farklı kültüre aynı anda hitap edecek, aynı anda kullanımına sunulacak çokdilli bir sözlüğü hazırlamak çok zaman alacağı ve sözlüğün hacmi genişleyeceği için kullanışlı olmayacaktır.

Bütün bu sebepler sonucunda ilkokul öğrencileri için hazırlanacak olan A1 seviyesi sözlüğü resim destekli olacağı için hedef dil olan Türkçeye karşı olan öğrenme motivasyonunu arttıracak tekdilli sözlük yeterli olacaktır.

5.1.4. İlkokul Kademesinde Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğreten Öğretmenlerin Sözlüğün Sunuluşuna İlişkin Sonuç ve Tartışma

Sunuluşu bakımından sözlükler ikiye ayrılmaktadır: Alfabetik sözlükler ve tematik sözlükler (Baskın, 2012, 395). Araştırmaya katılan öğretmenlere "Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen ilkokul öğrencileri için hazırlanan bir sözlüğün sunuluşu nasıl olmalıdır?" sorusu sorulmuş ve büyük bir çoğunluk(%76,7) ilkokul öğrencileri için hazırlanan sözlüğün sunuluşunun tematik olması gerektiğini belirtmiştir. Tematik sözlük, belirli konular veya temalar etrafında toplanmış sözcüklerin birlikte sunulmasıyla oluşan sözlüklerdir.

Katılımcı öğretmenler, tematik sözlük ile öğrencinin birbiriyle ilişkili sözcüklere daha kolay ulaşacağı için zaman tasarrufu sağlayacağını ve bu sözcükleri daha kolay öğreneceğini, daha ilgi çekici olacağını belirtmiştir. Örneğin, öğrenci sözlüğü kimya ile ilgili bir metni üretmek amacıyla kullandığı zaman "nitrik asit" sözcüğüne "asitler" temasında ulaşır ve böylelikle bu temadaki ilgili diğer sözcükleri de daha hızlı ve kolay bulabilir (Fuertas-Olivera, 2010, 61-62). Howard (2002, 104), tematik sözlüklerin öğrenciye metin yazarken sözcük seçiminin konuya uygun olup olmadığını teyit etmek ve benzer anlama sahip sözcükler birlikte olacağı için aralarındaki ince anlamsal farkları algılamak konusunda yardımcı olduğunu söylemiştir.

Sözlükte, sözcükler belli temalar çevresinde toplanıp sunulduğu takdirde bir hikâye okur gibi sözcükler takip edileceği için sonuçta bir sözcük hatırlandığında arkasından ilgili diğer sözcükler de kolaylıkla hatırlanacaktır. Tematik sözlükler, temel seviyeden en zor seviyeye kadar zihin ve kavram haritaları oluşturarak daha kalıcı öğrenme gerçekleştirilmesinde işe yarar (Tüm, 2017, 257). Pinter'in aktardığına göre (2017), Rixon (1999) yaptığı araştırmada tek başına sözcük öğretiminden ziyade sözcükler belirli bağlamlar içerisinde beraber verildiği zaman daha kalıcı sözcük öğretimi yapılacağı sonucuna varmıştır.

Yabancı dil öğretilirken sözcükler belli bir konu ve temadan yola çıkılarak, o konu ve tema etrafında tanıtılır. Araştırmaya katılan öğretmenler sözlükte, sözcükler öğretim programıyla, ders içeriğiyle ve ders kitaplarıyla uyumlu temalarla sunulduğu takdirde alfabetik sözlüklere göre daha kullanışlı olacağını ifade etmiştir. Çoğu yabancı dil öğretimi konuya göre olma eğilimindedir ve bu nedenle tematik bir sözlük, böyle bir yaklaşıma eşlik edecek bariz bir referans çalışması olacaktır (Howard, 2002, 104). Demirel (2013, 297) tarafından yürütülen çalışmaya göre ders planı, ders araç gereçleri ve ders kitapları hazırlanırken, sözcük etkinlikleri planlanırken hedef sözcükler bir konu etrafında birleştirilerek sunulduğu zaman sözcük öğretimi ve öğrenimi açısından olumlu sonuçlar ortaya çıkacaktır.

Nurlaela, Samani, Asto ve Wibawa (2018) tarafından yürütülen tematik öğretim modeli ile geleneksel öğretimin kıyaslandığı 140 ilkokul öğrencisinin katıldığı araştırmaya göre tematik öğretim modelini kullanan öğrencilerle geleneksel modeli kullananlar arasında başarıda anlamlı bir fark bulunmuş ve tematik öğretimin geleneksel öğretimden daha etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Aynı çalışmada Ruth'tan aktarıldığına göre (1998'den aktaran Nurlaela ve diğ., 2018, 2) ilkokul öğrencilerine tematik ve geleneksel öğrenme uygulanmış ve iki yıllık çalışma sonucunda tematik öğrenme gerçekleştirilen okulun öğrencilerinde %16'lık başarı artışı söz konusuyken geleneksel öğrenme gerçekleştiren okulun öğrencilerinin başarısında yalnızca %3'lük bir başarı artışı görülmüştür.

İlkokul öğrencileri için Türkçeyi yabancı dil olarak öğretirken ve öğrenirken kullanılacak sözlük ders kitaplarıyla uyumlu bir şekilde hazırlanacağı için temalar üzerinden ilerlemesi öğrencilerin ders içinde ve ders dışında ödevlerini yaparken aradıkları sözcüğe ve etrafındaki ilgili sözcüklere daha kolay ulaşacaktır. Sözlük ders

kitaplarıyla uyumlu olduğu için doğal olarak en önemli yardımcı ders araç gereçlerinden biri olacaktır.

5.1.5. İlkokul Kademesinde Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğreten Öğretmenlerin Sözlüğün Resimli Olmasına İlişkin Sonuç ve Tartışma

"Çocuklar, yazıyla aktarılanlara renk ve çizginin estetik diliyle görsel yorum katan resimlerin kılavuzluğunda, duyma ve düşünme serüvenlerine çıkarlar." (Sever, 2007, 46). Araştırmaya katılan öğretmenlere "Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen ilkokul öğrencileri için hazırlanan bir sözlük resimli olmalı mıdır?" sorusu yöneltildiğinde öğretmenlerin tamamı sözlüğün resimli olması gerektiğini ifade etmiştir. İlkokul öğrencileri için resimli sözlükler ilgi çekicidir ve kavramların resimlerinin sözlükte yer alması, ilgili anlamın öğrencinin zihninde kalıcı olması bakımından önem taşımaktadır (Karadağ, 2011, 200).

Araştırmaya katılan öğretmenler ilkokul öğrencileri ana dillerinde henüz ilk okuma yazmayı öğrenme sürecinde oldukları için kullanacakları sözlüğün görsellerle desteklenmesi sözcük öğrenimini kolaylaştıracağını savunmaktadır. Sözcükler, görsel unsurlarla pekiştirilirse yabancı dili ilk defa öğrenen bireylerde öğrenme daha kalıcı hâle getirilir (Gumkowska, 2008'den aktaran Tüm, 2017, 257).

Çocuklar, yetişkinlere göre aktif olarak öğrenmeyi seven görsel öğrenenlerdir (Hafız, 2015, 38). Sözlükte bulunan görseller hem görsel hafızası güçlü olan çocuklara hem de somut dönemde olan çocuklara hitap ederek ve akılda kalıcılığı artırarak ders sırasında ve ders sonrasında sözcükleri daha kolay hatırlamalarını sağlayacaktır. Ana dilinde de yeni bir dil öğrenirken de sözcüklerin somutlaştırılmasına ihtiyaç duyulur. Somutlaştırmanın en güzel yollarından birisi de sözcükleri görsellerle ve şekillerle anlatmaktır. Türkçeyi yabancı dil olarak öğretirken de öğrenmeyi kolaylaştıracak resimli sözlüklere ihtiyaç vardır (Tanrıkulu, Demirtaş, 2020, 147).

Katılımcı öğretmenler her sözcüğün her coğrafyada karşılığı olmadığını, örneğin bazen o bölgede yetişmeyen meyve ve sebzelerin bilinmediğini bu sebeple dillerinde de karşılığının bulunmadığını belirtmişlerdir. Ayrıca öğretmenler resimli sözlük sayesinde öğrencilerin daha önce hiç görmedikleri, bilmedikleri sözcükleri de kolaylıkla öğrenebileceklerini ifade etmiştir. Resimli sözlükler başlangıç düzeyinde özellikle kültürlerarası farktan doğan adlandırmalarda yararlıdır (Tüm, 2017, 258). Sözlüklerde resim kullanılması benzer anlama gelen veya yazılışları benzeyen

sözcüklerin karıştırılmasının önüne geçer (Akram, Sajid, Nawazish, Rizwan, 2020, 159).

Katılımcı öğretmenler, ilkokul öğrencilerinin Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenirken kullanacakları sözlüğün resimli olması durumunda aracı dile de ihtiyaç kalmayacağını ifade etmişlerdir. Yılmaz (2022, 282), özellikle yabancı dil öğretiminin başlangıç seviyesinde öncelikle görsel anlamlandırma yöntemlerine başvurarak hedef dilde sözlü anlamlandırmalara geçiş yapılması gerektiğini belirtmiştir.

Çocuğun dünyasına hitap edeceği ve ilgisini çekeceği, yaşları itibariyle henüz ana dillerini de öğrenme süreçleri devam ettiği için sözcük öğrenimini kolaylaştıracağı, akılda kalıcılığı artıracağı, ana dillerinde bulunmayan sözcükleri öğrenmelerine de olanak sağlayacağı ve aracı dil ihtiyacını azaltacağı için Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen ilkokul öğrencileri için hazırlanacak sözlük resimli olmalıdır sonucuna varılmıştır.

5.1.6. İlkokul Kademesinde Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğreten Öğretmenlerin Sözlükte Cümle Örneği Verilmesine İlişkin Sonuç ve Tartışma

Söz varlığını zenginleştirmek dil öğretme ve öğrenme sürecinde oldukça önemli bir konudur. Söz varlığı yeteri kadar gelişmemişse iletişim kurmakta zorlanılır. Öğrencilere öğrendikleri sözcükleri kullanabilmeleri için derslerde konuşma ve yazma etkinliklerine mümkün olduğunca çok yer verilmelidir. İletişim uzun sözcük listeleriyle değil ana dili konuşurlarının günlük anlamlı cümleleri, ifadeleri, deyimleri ile öğrenilir (Pateşan, Balagiu, Zechia, 2019, 300).

Sözlük, hangi dilde hazırlanmışsa o dili kullanan halkın günlük hayatında yer etmiş sözcüklerden oluşur. Cümlenin bağlamına göre sözcükler farklı anlamlara gelebilir. Sözlüklerde sözcükler belli bağlam içinde örnek cümlelerle verilirse öğrenme daha kolay hâle gelecektir. Katılımcı öğretmenlere sözlükte cümle örneği verilmesine ilişkin görüşleri sorulduğunda çok büyük bir çoğunluk (%88,3) ilkokul öğrencilerine Türkçeyi yabancı dil olarak öğretirken kullanılacak sözlükte cümle örneği verilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Öğretmenler, sözlükteki sözcüklerin cümle içinde kullanım örneği verildiği takdirde öğrenci cümleyi bütünüyle okuyup anladığında cümleyi oluşturan diğer sözcükleri de öğrenmelerine katkı sağlayacağını belirtmiştir.

Dil edinimi yöntemlerinden biri de cümle kalıpları öğrenilerek dilin kurallarının içselleştirilmesi ve bu yolla öğrenilen yabancı dilde nasıl konuşulacağı ve nasıl yazılacağının da öğrenilmesidir. Öğretmenler cümle örneği verilmesi gerektiği görüşünü farklı söz dizimi örnekleri de görecekleri için dil bilgisi konularını geliştirmeye ve pekiştirmeye fayda sağlayacağı savıyla desteklemiştir.

Sözcük öğretimini ve öğrenimini daha anlamlı hâle getirmek için sözcük ezber listeleri yerine anlamlı cümle örnekleriyle desteklemek gerekir. Hedef sözcükler daha önceden tasarlanmış bir bağlam içinde öğrenciye sunulduğunda sözcük öğrenci tarafından anlamlandırılarak öğrenilir. Bu yöntem sözcüğün sadece sesinin ve sözlük anlamının öğretilmesi yöntemine göre daha anlamlı, daha etkili ve daha kalıcıdır (Duran, Bitir, 2017, 72).

Özbay'a göre Türkçe derslerinde kullanılacak sözlükler kullanışlı ve pratik olmalıdır. Sözlükler, sözcüklerin farklı anlamları hakkında bilgi vermeli ve mümkün olduğunca cümlelerle örneklendirilmelidir (2006, 179). Yabancı dil öğretirken ve öğrenirken sözcük doğru bir cümle içinde kullanıldığı zaman anlam kazanır, dolayısıyla sözcük bilgisi kadar, o sözcüklerin cümle içinde kullanılması da önem arz eder (Erol, 2016, 192). Özellikle bazı durumlarda sözcüğün asıl anlamı cümle içinde kendini gösteriyorsa böyle durumlarda sözlükte cümle örneği verilmesi gerekir.

İlkokul öğrencilerine Türkçeyi yabancı dil olarak öğretirken kullanılacak sözlükte dil bilgisi konularını pekiştireceği, yeni sözcüklerin öğrenilmesine katkı sağlayacağı, tek başına anlam ifade etmeyen sözcükleri anlamlandırmayı kolaylaştıracağı, sözcük ezber listelerine göre daha etkili ve kalıcı olacağı gerekçeleriyle cümle örneği verilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

5.2. Öneriler

Araştırma bulgularına uygun olarak Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenler için sözlük hazırlayacak yazarlara yönelik şu öneriler getirilmiştir:

5.2.1. Sözlük Hazırlayacak Yazarlara Öneriler

a) Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen ilkokul öğrencileri için özel bir sözlük hazırlanmalıdır.

b) Hazırlanacak sözlük, öğretimin gerçekleştiği diğer ders araç gereçleriyle uyumlu olmalıdır.

c) Sözlük, büyük boy sözlüğe göre taşınabilir olması ve küçük boy sözlüğe göre sayfalarının daha ferah yerleştirilebilmesi için orta boy olarak hazırlanmalıdır.

ç) Sözlük resimli olmalıdır.

d) Sözlük resimli olacağı için aracı bir dil kullanmaya gerek yoktur. Sözlük türü bakımından tekdilli olmalıdır.

e) Sözlük diğer ders araç gereçleriyle birlikte kullanılacağı için onlara uyumlu ilerleyecek şekilde sunuluşu tematik olmalıdır.

f) Sözcükleri daha kalıcı hâle getireceği için sözlükte cümle örnekleri de verilmelidir.

Resim 1.

Çelik, N., Yılmaz Turan, S., Şahin, F. ve diğ., 2022. **Maarif Türkçe İlkokul A.1.1 Ders Kitabı 1.** TMV Yayınları, 34

Resim 2.

Çelik, N., Yılmaz Turan, S., Şahin, F. ve diğ., 2022. **Maarif Türkçe İlkokul A.1.1 Ders Kitabı 1.** TMV Yayınları, 52.

Resim 3.

Çelik, N., Yılmaz Turan, S., Şahin, F. ve diğ., 2022. **Maarif Türkçe İlkokul A.1.1 Ders Kitabı 1.** TMV Yayınları, 68.

Resim 4.

Çelik, N., Yılmaz Turan, S., Şahin, F. ve diğ., 2022. **Maarif Türkçe İlkokul A.1.1 Ders Kitabı 1.** TMV Yayınları, 84.

Resim 5.

Çelik, N., Yılmaz Turan, S., Şahin, F. ve diğ., 2022. **Maarif Türkçe İlkokul A.1.1 Ders Kitabı 2.** TMV Yayınları, 8.

KAYNAKÇA

Akman, Uğur, Can. 2019. **Türkçenin İki Dillileştirilmiş Sözlüğü: A2 Seviyesinde Bir Model Önerisi.** Yüksek Lisans Tezi. Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi.

Akram, Muhammad., Ekber Sajid, Muhammed Khawar Nawazish, Snobra Rizwan. 2020. An Evaluation of Pictorial Illustrations in Urdu Dictionaries. **Journal of Research (Urdu),** s.36:157-172.

Aksan, Doğan. 1998. Türklerde Sözlükçülük, Bugün Türkiyede Sözlük. **Kebikeç Dergisi**, s.8:115-118.

Aksan, Doğan. 2020. **Her Yönüyle Dil (Ana Çizgileriyle Dilbilim),** c.1,2,3. Ankara: TDK Yayınları.

Altunışık, Remzi., Recai Coşkun, Serkan Bayraktaroğlu ve Engin Yıldırım. 2005. **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: SPSS Uygulamalı.** Sakarya: Sakarya Kitabevi.

Anderson, Patricia. 2020. **Revitalization Lexicography: The Making of the New Tunica Dictionary.** University of Arizona Press.

Anşin, Selma. 2006. Çocuklarda Yabancı Dil Öğretimi . **Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi** , s.6:9-20.

Aslan, Erdinç. 2015. **Dil Alanlarının Öğretimi, Dilbilgisi, Sözcük, Telaffuz, Çeviri.** (190-212). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Metodolojisi. Ed. Arif Sarıçoban. Ankara: Anı Yayıncılık.

Atkins, Berly, Michael Rundell. 2008. **The Oxford Guide to Practical Lexicography.** Oxford University Press.

Barın, Erol. 2009. Yabancılara Türkçe Öğretimi Amacıyla Yazılan "Ecnebilere Mahsus" Elifbâ Kitabı Üzerine. **Türklük Bilimi Araştırmaları**, s.27:121-136.

Baskın, Sami. 2012. **Eş-Şüzûrü'z-Zehebiyye Ve'l-Kıtai'l-Ahmediyye Fî'l-Lugati't Türkiyye (Sözlükbilimsel Bir İnceleme).** Doktora Tezi. Ondokuzmayıs Üniversitesi.

Berber, Ceren. 2012. **Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Yardımcı Kaynak Hazırlama: Sözlük Modeli Öncalışması.** Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi.

Boz, Erdoğan. 2011. **Sözlükbilimi Yazıları 1**. Ankara: Gazi Kitabevi.

Büyüköztürk, Şener, Ebru Kılıç Çakmak, Özcan Erkan Akgün, Şirin Karadeniz Oran, Funda Demirel. 2020. **Bilimsel Araştırma Yöntemleri**. Ankara: Pegem Akademi.

Cambridge University Press (t.y.). **Cambridge Dictionary.** https://dictionary.cambridge.org/tr/ [09.04.2022].

Creswell, John Ward. 2017. **Eğitim Araştırmaları.** İstanbul: EDAM Eğitim Danışmanlığı ve Araştırmaları Merkezi.

Crystal, David. 2008. **A Dictionary of Linguistics and Phonetics, Malden.** Blackwell Publishing.

Çelik, Nurhayat., Sümeyye Yılmaz Turan, Furkan Şahin ve diğ. 2022. **Maarif Türkçe İlkokul A.1.1 Ders Kitabı 1** (ed. Gültekin, İ., Erdoğan, T., Yıldırım, K., Çetinkaya, F.Ç., Kurudayıoğlu, M. ve Baş, B.). İstanbul: Türkiye Maarif Vakfı Yayınları.

Çelik, Nurhayat., Sümeyye Yılmaz Turan, Furkan Şahin ve diğ. 2022. **Maarif Türkçe İlkokul A.1.1 Ders Kitabı 2** (ed. Gültekin, İ., Erdoğan, T., Yıldırım, K., Çetinkaya, F.Ç., Kurudayıoğlu, M. ve Baş, B.). İstanbul: Türkiye Maarif Vakfı Yayınları.

Çer, Erkan. 2014. **Edebiyatta Çocuk Gerçekliği ve Çocuğa Görelik İlkelerinin İncelenmesi.** Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi.

Demirel, Mehmet Volkan.2013. Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğrenenlere Kelime Öğretiminde Farklı Kelime Gruplarının Etkisi. **Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi,** c.2.s.4:286-299.

Dil Derneği (t.y.). **Türkçe Sözlük.** http://www.dildernegi.org.tr/TR,274/turkce-sozluk-ara-bul.html [09.04.2022].

Doğan Averbek, Güler. 2019. Anadolu Sahasında Müstakil Bir Tür Olarak Manzum Sözlükler (Tuhfeler). **Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**. s.2:62-83.

Doğru, F. 2012. **Kâmûs-ı Türkî'den Türkçe Sözlük'e Anlam Değişmeleri – Eylemler.** Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.

Dolch, Edward William. 1930. Use of the Dictionary. **The Elementary School Journal,** c.30.s.9:669–674.

Duran, Erol, Tufan Bitir. 2017. Bağlam Temelli Kelime Öğretiminin Kelime Kazanımına Katkısı. **Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi ,** s.11:70-94.

Durmuş, Mustafa. 2019. Yabancı Dil Öğretimi Sınıflarında Ana Dilinin Yeri. **Sakarya University Journal of Education,** c.9.s.3:567-577.

Erol, Hasan Fehmi. 2016. **Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Yazma Becerisi.** (179-218). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Kuramlar – Yöntemler-Beceriler - Uygulamalar. Ed. Faruk Yıldırım, Burak Tüfekçioğlu. Ankara: Pegem Akademi.

Fidan, Dilek, Büşra Tomrukçu, Hümeyra Arslan, Merve Basut Kazak.2020. **Dilfi Yabancılar için Türkçe Görsel Sözlük ve Etkinlik Kitabı (Seviye: A1-A2)**. İstanbul: Kültür Sanat Basımevi.

Fuertes-Olivera, Antonio Pedro. (ed.) 2010**. Specialised Dictionaries For Learners.** De Gruyter.

Göçen, Gökçen. Alparslan Okur.2019. **Yabancı Dil Öğretimi Teknikleri.** (273-308). Türkçenin Sözcük Öğretimi. Ed. Okur, Alparslan. ve Göçen, Gökçen. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Göçer, Ali, Soner Garip.2021. Aktif Sözcük Dağarcığının Geliştirilmesinde Sözlük Okuma Çalışmaları ve Önemi. **International Journal of Field Education**, c.7.s.1:112-130 .

Göktentürk, Talha. 2016. **Yabancılara Türkçe Öğretiminde Ders Materyalleri Çok Dilli Bir Sözlük Örneği.** Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi.

Gür, Hakan. 1999. **Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğrenenlere Yönelik Tekdilli Sözlük Oluşturmada Ölçütler.** Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi.

Hafız, Hatice Dilek. 2015. **8-12 Yaş Aralığındaki Çocuklara Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi.** Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi.

Hartmann, Reinhard, Gregory James. 2002. **Dictionary of Lexicography. Routledge**.

Hicks, Georgina. 1959. Teaching Foreign Language to Children: Observations and Suggestions. **The Modern Language Journal,** c.43.s.1:29–31.

Howard, Jackson. 2002. **Lexicography: An Introduction.** London**:** Taylor & Francis Routledge.

İbe Akcan, Pınar. 2012. **Türkçe Öğretiminde Sözlük Kullanımı: Türkçe Çalışma Kitaplarında Sözlüğe Gönderen Alıştırmalar.** (93- 102). Türkçe Öğretiminde Güncel Çalışmalar. Ed. Aksan, Mustafa, Yeşim Aksan. Ankara:Şafak.

Kantemir, Enise. 1997. **Yazılı ve Sözlü Anlatım.** Ankara: Engin Yayınları.

Karadağ, Özay. 2011. İlköğretim Türkçe Sözlüklerinin Hazırlanmasında Temel Ölçütler. **Türklük Bilimi Araştırmaları,** c.30.s.30:193-207.

Kocaman, Ahmet. 1998. Dilbilim, Sözlük ve Sözlükçülük. **Kebikeç Dergisi,** s.6:111-113.

Koçmar, Yonca. 2011. **Okul Sözlükleri Hazırlamada Yeni Bir Yaklaşım: Düzey Sözlükleri (İlköğretim 6. Sınıf Örneği).** Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi.

Krashen, Stephen, Michael Long, Robin Scarcella. 1979. Age, Rate and Eventual Attainment in Second Language Acquisition. **TESOL Quarterly,** c.13.s.4:573–582.

Kurt, Emine. 2019. **Çocuklara Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi.** Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi.

Küçük, Murat. 2019. **Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde B1 Seviyesi İçin Materyal Olarak Sözlük Geliştirme.** Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi.

Laufer, Batia, Linor Hadar. 1997. Assessing the Effectiveness of Monolingual, Bilingual, and "Bilingualised" Dictionaries in the Comprehension and Production of New Words. **The Modern Language Journal.** s.81:189-196.

Mumcu, Muhsin. 2020. **Türkçenin İki Dillileştirilmiş Sözlüğü: A1 Seviyesinde Bir Model Önerisi.** Yüksek Lisans Tezi. Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi.

Mutlu, Hüseyin Kahraman. 2009. Türkçe Öğretiminde Sözlükçülük Tekniği Açısından Tematik Sözlükler**. Journal of Turkish Studies,** c.4.s.4:814-822.

Nurlaela, L., Samani, M., Asto B. ve Wibawa, S. 2018. **The effect of thematic learning model, learning style, and reading ability on the students' learning outcomes.** IOP Conference Series: Materials Science and Engineering. 296. 012039. 10.1088/1757-899X/296/1/012039.

Nurlu Muammer. 2021. **Yabancılar İçin Resimli Temel Düzey Türkçe Sözlük (A1 – A2).** Ankara: Kalem Kitap Yayınları.

Nurlu, Muammer, Neşe Özkan, Adem Kutlu, Cihat Burak Korkmaz, Kürşat İlgün.2022. **Yabancılar İçin Türkçe Fiiller Sözlüğü.** Ankara: Kalem Kitap Yayınları.

Özbay, Murat. 2006. **Türkçe Özel Öğretim Yöntemleri I.**, Ankara: Öncü Kitap.

Öztürk, Faruk. 2015. **Yabancılar İçin Eş ve Zıt Anlamlı Sözcükler Sözlüğü**. İstanbul: Kesit Yayınları.

Pateşan, Marioara, Alina Balagiu, Dana Zechia. 2019. **Vocabulary Acquisition**. International conference Knowledge-Based Organızatıon. s.25:300-304.

Pinter, Annamaria. 2017. **Teaching Young Languange Learners.** Oxford University Press.

Sarıçoban, Arif, Ayşegül Takkaç. 2019. **Sesletim, Sözcük ve Dil Bilgisi Öğretimi.** *(*77-96). İlkokulda Yabancı Dil Öğretimi. Ed. Mirici, İ., H. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Sever, Sedat. 2007. **Çocuk Edebiyatı Öğretimi Nasıl Olmalıdır?** (41-56). Ed. Sedat S., II. Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu Ed. Sedat Sedat, II. Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu. Ankara Üniversitesi Basımevi.

Şenyiğit, Yunus. 2020. **Yabancılara Türkçe Öğretiminde Sözlü Dilin Kelime Sıklığı ve A1-A2 Seviye Sözlüğü.** Sakarya Üniversitesi.

Tağa, Tahir. 2022. Ortaokul Öğrencilerinin Sözlük Kullanma Alışkanlıkları Üzerine Bir Araştırma. **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi,** c.26.s.2:521-532.

Tanrıkulu, Lokman, İsmail Demirtaş. 2020. Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Kullanılabilecek Sözlük Önerileri. **International Journal Of Languages Education,** c.8.s.1:135-148.

Temizyürek, Fahri, Önder Çangal, Serdar Yörüsün. 2015. Yabancılara Türkçe Öğretiminde İş Türkçesi Öğretimi, Ders Kitabı ve Terimler Sözlüğü Denemesi: Bankacılık Örneği. **Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks,** c.7.s.2:87-111.

Tosunoğlu, Mesiha, Nuray Kayadibi. 2007. **Türkiye'de 2000-2005 Yıllarında Devlet Tarafından Yayımlanmış Çocuk Kitaplarının Biçim ve İçerik Analizi.** (339-347). Ed. Sedat Sedat, II. Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu. Ankara Üniversitesi Basımevi.

Tüm, Gülden. 2017. **Yabancıların Türkçe Öğrenme Sürecindeki Sözlük Tercihleri.** 1.Uluslararası İpek Yolu Akademik Çalışmalar Sempozyumu Bildiri Tam Metin Kitabı, (s. 256-264). Nevşehir.

Türk Dil Kurumu. 2005. **Güncel Türkçe Sözlük.** https://sozluk.gov.tr [09.04.2022].

Türkiye Diyanet Vakfı. (t.y.). **İslam Ansiklopedisi**. https://islamansiklopedisi.org.tr/sozluk [09.04.2022].

Türkiye Maarif Vakfı. 2020. **Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretim Programı.** TMV Yayınları.

Türnüklü, Abbas. 2000. **Eğitimbilim Araştırmalarında Etkin Olarak Kullanılabilecek Nitel Bir Araştırma Tekniği: Görüşme.** Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi. s.24:543-559.

Uğur, Fidan, Nahide İrem Azizoğlu. 2016. Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Kullanılan Ders Kitaplarının Sözcük Öğretimi Açısından Değerlendirilmesi. **Ana Dili Eğitimi Dergisi,** c.4.s.1:151-166.

Uzun, Kadir. 2021. Manzum Sözlükler Bize Ne Anlatır?. **Türk Dili Dergisi,** c.70.s.833:72-79.

Vardar, Berke. 1980. **Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü.** Türk Dil Kurumu Yayınları.

Vardar, Berke. 2002. **Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü.** İstanbul: Multilingual Yayınları.

Walz, Joel. 1990. The Dictionary as a Secondary Source in Language Learning. **The French Review,** c.64.s.1:79–94.

Yatgın Gökbayrak, Handan. 2008. **Öğrencilerin Okul Öncesi Dönemdeki Yabancı Dil Edinimlerinin İlköğretim Düzeyindeki Yabancı Dil Yaşantılarına Etkisi.** Yüksek Lisans Tezi. Yeditepe Üniversitesi.

Yılmaz, Engin. 2010**. Türkiye Türkçesi Üzerine Araştırmalar.** Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Yılmaz, Engin. 2018. **Yabancılar İçin Başlangıç Düzeyi Türkçe Sözlük (A1).** Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Yılmaz, Şule. 2022. Araç Dil Kullanımı Açısından Yabancı Dil Öğretim Yöntemleri Üzerine. **RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi,** s.27:274-283.

Yin, Robert. 1984. **Case Study Research: Design and Methods.** Sage Publications.

Zeytinkaya, Dilber. 2014. **Sözlük Kullanımının Yabancı Dilde Sözcük Öğrenimine Etkisi.** Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi.

Zgusta, Ladislav. ve diğ. 1971**. Manual of Lexicography.** Academia Publishing House of the Czechoslovak Academy of Sciences.

EKLER

Ek 1. Öğretmen Görüşme Formu

Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yabancılara Türkçe Öğretimi Anabilim dalında yüksek lisans öğrencisiyim. Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde İlkokul Öğrencileri İçin Sözlük Modeli Çalışması isimli yüksek lisans tezi çalışmasını yürütmekteyim. Çalışmaya yönelik bilgi toplamak amacıyla yabancılara Türkçe eğitimi veren kişilerle görüşmeler yapmaktayım. Görüşlerinizin çalışmanın başarıya ulaşmasına büyük katkı sağlayacağını düşünmekteyim.

Çalışmama vakit ayırdığınız ve konuyla ilgili değerli görüşlerinizi benimle paylaştığınız için teşekkür ediyorum.

Adınız ve soyadınız:

Hangi üniversitede öğrenim gördünüz?

Hangi bölümden mezun oldunuz?

Yaşınız:

Kaç yıldır öğretmenlik yapıyorsunuz?

Kaç yıldır yabancılara Türkçe öğretiyorsunuz?

Görev yaptığınız ülke:

1. İlkokul öğrencilerine Türkçeyi yabancı dil olarak öğretmekle diğer yaş gruplarına öğretmek arasında sizce ne gibi farklar var?
2. İlkokul öğrencilerine Türkçeyi yabancı dil olarak öğretirken derslerinizde hangi materyalleri kullanıyorsunuz?
3. İlkokul öğrencilerine Türkçeyi yabancı dil olarak öğretirken derslerinizde kullanacağınız materyalleri nasıl seçiyorsunuz?

4. İlkokul öğrencilerine Türkçeyi yabancı dil olarak öğretirken sözcük öğretimini nasıl gerçekleştiriyorsunuz?
5. İlkokul öğrencilerine Türkçeyi yabancı dil olarak öğretirken sözcük öğretimini hangi materyallerle gerçekleştiriyorsunuz?
6. İlkokul öğrencilerine Türkçeyi yabancı dil olarak öğretirken ve öğrenirken sözlük kullanımı sizce önemli midir?
7. Neden?
8. Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen ilkokul öğrencileri için hazırlanan bir sözlük sizce nasıl olmalıdır?
9. Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen ilkokul öğrencileri için hazırlanan bir sözlüğün boyutu nasıl olmalıdır? (büyük boy, orta boy, küçük boy)
10. Neden?
11. Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen ilkokul öğrencileri için hazırlanan bir sözlüğün türü nasıl olmalıdır? (tekdilli, ikidilli, çokdilli)
12. Neden?
13. Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen ilkokul öğrencileri için hazırlanan bir sözlüğün sunuluşu nasıl olmalıdır? (alfabetik, tematik)
14. Neden?
15. Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen ilkokul öğrencileri için hazırlanan bir sözlük resimli olmalı mıdır?
16. Neden?
17. Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen ilkokul öğrencileri için hazırlanan bir sözlükte sözcüklerin cümle içinde kullanım örneği verilmeli midir?
18. Neden?